



Utrecht University



Nederlands  
Jeugdinstituut

## **(Na)zorg met liefde**

Een kwalitatief onderzoek naar hoe Noorse wetgeving en beleid volgens Noorse professionals bijdraagt aan de transitie van zorgverlaters naar de volwassenheid.

Annelies Buisman (5758599)

Universiteit Utrecht

Masterthesis Youth, Education and Society

Datum: 16-07-2018

Eerste beoordelaar: Dr. Joyce Endendijk

Tweede beoordelaar: Dr. Eva van de Weijer-Bergsma

Stagebegeleider: Drs. Caroline Vink

### Samenvatting

De literatuur liet zien dat zorgverlaters bij hun transitie naar de volwassenheid meer risico lopen op het gebied van werk, huisvesting, mentale gezondheid en onderwijs. Het doel van het huidige onderzoek was om te onderzoeken welke rol Noorse wetgeving en beleid volgens Noorse professionals kan spelen om de transitie van de jongeren naar de volwassenheid te verbeteren. Hierbij zijn 8 semigestructureerde interviews afgenomen met tien professionals van de *barneverntjenesten*, met twee professionals van het *NAV-kantoor* en met een nazorg onderzoeker. De resultaten laten zien dat het vanuit huidige wetgeving en beleid mogelijk is om als professional aan deze risicogebieden te werken. Ook is het mogelijk om aan de beschermende factoren te werken, zoals het versterken van de persoonlijke ontwikkeling en het sociale netwerk van de jongeren en het investeren in de professionele relatie. Als laatste maakte huidig onderzoek duidelijk dat de samenwerking tussen de *barneverntjenesten* en het *NAV-kantoor* ertoe bij kan dragen dat jongeren integrale ondersteuning ontvangen. De respondenten ervaren in de praktijk echter wel belemmerende en bevorderende factoren, zowel op gemeentelijk als overheidsniveau. Zo hebben de professionals het gevoel dat de huidige wetgeving onvoldoende duidelijk maakt welke taakverdeling beide diensten hebben binnen de ondersteuning van de zorgverlater. En bestaan er te veel verschillen tussen de gemeenten, waardoor niet alle jongeren dezelfde ondersteuning kunnen ontvangen. De resultaten uit dit onderzoek bieden mogelijk aanbevelingen voor Nederlands nazorgbeleid.

*Kernwoorden:* zorgverlaters, nazorg, Noorwegen, kinderwelzijnsdienst, NAV-kantoor

### Abstract

The literature showed that care-leavers are more at risk in terms of work, housing, mental health and education in their transition to adulthood. The aim of the current research was to investigate the role Norwegian legislation and policy can play according to Norwegian professionals in order to improve the transition of young people to adulthood. Eight semi-structured interviews were conducted with ten professionals from the *barneverntjenesten*, with two professionals from the *NAV office* and one aftercare researcher. The results show that it is possible from current legislation and policy to work as a professional on these risk areas. It is also possible to work on the protective factors, such as strengthening the personal development and the social network of the youngsters and investing in a professional relationship. Finally, current research made it clear that the collaboration between the *barneverntjenesten* and the *NAV office* can help young people receive integral support. In practice, however, the respondents experience impeding and stimulating factors, both at

municipal and government level. For example, the professionals feel that the current legislation does not make it sufficiently clear what the division of tasks is for both departments within the support of the care provider. There are also too many differences between the municipalities, which means that not all young people can receive the same support. The results from this study may offer recommendations for Dutch aftercare policy

*Keywords:* care leavers, aftercare, Norway, barneverntjenesten, NAV-office.

### Voorwoord

In dit onderzoek komt naar voren dat een sociaal vangnet enorm van belang is om je verder te kunnen ontwikkelen. Ik heb het geluk gehad om tijdens het schrijven van dit onderzoek dit sociale vangnet te hebben. Door deze personen is het mij gelukt mijn thesis te voltooien en ik wil hen hier daarom graag voor bedanken. Allereerst wil ik mijn begeleider vanuit de Universiteit bedanken. Joyce Endendijk, jij hebt mij als begeleider niet alleen kunnen helpen door jouw feedback en adviezen, jouw flexibele houding gaf mij ook de rust en ruimte om met de beperkte tijd toch tevreden mijn thesis in te kunnen leveren. Caroline Vink en Joanne Endendijk, jullie stagebegeleiding, enthousiasme en vakkennis hebben mij geholpen bij het schrijven van deze thesis. Daarnaast ben ik jullie dankbaar voor de kans die mij geboden is om naar Noorwegen te gaan om daar het beleid te onderzoeken ter inspiratie voor het beleid in Nederland. De professionals van de *barneverntjenesten* en het NAV-kantoor en de nazorg onderzoeker ben ik dankbaar voor het investeren van hun tijd en voor hun antwoorden op mijn vragen. Hun inzichten hielpen niet alleen mij bij het schrijven van deze thesis, maar konden ook inzicht geven in aanbevelingen die gedaan kunnen worden voor het Nederlandse beleid. Ook wil ik mijn vriend Jurriaan bedanken. Door het vele doorlezen en luisteren naar al mijn verhalen over het Noorse beleid weet jij inmiddels net zoveel over mijn onderzoek als ik! Wanneer ik dacht dat het niet meer haalbaar was en wanneer ik niet meer geloofde in mezelf, moedigde jij mij weer aan en zorgde je ervoor dat ik weer verder kon. Mijn ouders, jullie hebben mij onvoorwaardelijk gesteund en er alles aan gedaan om mij de rust en ruimte te bieden waar nodig. Karlijn, mede door jouw enthousiasme zijn we na onze tijd aan de middelbare en hogeschool samen aan een master begonnen en moet je ons nu eens kijken, wat zijn we groot geworden!

Ik wens u veel leesplezier toe,

Annelies Buisman

### Inleiding

Wanneer jongeren de overgang maken naar een volwassen leven, is dit voor de meesten een tijd van verwachting en opwinding. Zij ontvangen hierbij vaak nog sociale, praktische, emotionele en financiële ondersteuning van hun ouders (Mendes & Moslehuddin, 2006; Stein, 2012). Voor jongeren die verblijven in een pleeggezin of residentiële instelling gaat deze overgang echter gepaard met meerdere uitdagingen en is het een tijd van angst en onzekerheid (Stein, 2012). Zij doorlopen nog een transitie, namelijk die van het verlaten van de zorg (Dima & Skehil, 2011; Stein, 2012). Hierbij missen zij hun emotionele en persoonlijke steun, waardoor zij meer risico lopen op een zwak sociaal netwerk en gebrek aan ondersteuning (Arnett, 2007; Jackson & Cameron, 2012; Rogers, 2011). Ook ervaren zij problemen op de leefdoelgebieden onderwijs, werk en huisvesting en is er vaker sprake van psychologische en fysieke problematiek (Stein, 2012). In Nederland verlaten de jongeren vaak al op hun 18e de zorg, doordat het recht op ondersteuning vanuit de Jeugdwet op deze leeftijd verloopt (Raad voor Volksgezondheid en Samenleving, 2018). Vanaf dit moment zijn zij aangewezen op ondersteuning vanuit de volwassenhulp. Evaluaties van de Jeugdwet en van de inspectie SZW laten echter zien dat de overdracht naar deze volwassenhulp nog niet altijd goed verloopt (ZonMw, 2018; Inspectie SZW, 2017).

Het verlengen van de ondersteuning in de vorm van nazorg na de 18<sup>e</sup> verjaardag zou de veerkracht van de jongeren kunnen versterken (Stein & Munro, 2008). Zo hebben jongeren die langer zorg ontvangen meer kans om door te stromen naar hoger onderwijs en op het vinden van een baan (Daining & DePanfilis, 2007; Hook & Courtney, 2011). De *barneverntjenesten* heeft als gemeentelijke afdeling van de kindweldiendst de wettelijke bevoegdheid om voor jongeren die voor hun 18<sup>e</sup> levensjaar een vorm van ondersteuning ontvingen, de huidige jeugdhulpmaatregelen te verlengen of om nieuwe maatregelen in te zetten tot hun 23<sup>e</sup> levensjaar (Barne- Ligestillings- og Inkluderingsdepartement, 2011). Ook het gemeentelijke *NAV-kantoor* is een belangrijke dienst voor deze jongeren. Deze dienst kan jongeren ondersteunen op financieel gebied, bij hun zoektocht naar een baan en bij het vinden van een woning (NAV, 2016). Dit onderzoek heeft als doel te onderzoeken op welke wijze Noors beleid en wetgeving en professionals vanuit beide diensten in Noorwegen bijdragen aan de transitie van zorgverlaters naar de volwassenheid. Op basis van deze bevindingen worden aanbevelingen gedaan voor Nederlands beleid met betrekking tot het bieden van nazorg.

## Theoretisch kader

### Transitie van de zorgverlaters

Bridges (2002) omschrijft een transitie als een psychologisch proces die mensen door moeten komen om de nieuwe situatie te verwerken. De transitie naar de volwassenheid kan gezien worden als “een voortdurend ontwikkelingsproces van op acceptabele en onaanvaardbare manieren omgaan met de veranderende fysieke, psychologische en sociale omstandigheden” (Pinkerton, 2011, p. 2413). Arnett (2000) omschrijft deze periode als: “Een tijd in het leven waarin nog veel verschillende richtingen mogelijk zijn, de toekomst nog niet vaststaat, en de hoeveelheid mogelijkheden om zelf het leven te ontdekken groter is voor de meeste mensen dan het op elk ander moment in het leven zal zijn.” (p. 469). Zorgverlaters doorlopen naast deze transitie met veel onzekerheid ook de transitie van het verlaten van de zorg. Deze transitie vindt niet alleen plaats op het moment dat de jongeren de zorg verlaten, maar vormt een proces dat bestaat uit drie fasen (Dima & Skehil, 2011). De transitie begint bij de fase van het *verlaten van de zorg*, loopt over in de *in-between zone* en eindigt bij de fase van *het nieuwe begin* (Dima & Skehil, 2011). Hierbij doorlopen de jongeren allereerst een sociale transitie waarbij ze van totale ondersteuning overgaan naar een leven zonder ondersteuning, en daarnaast een psychologische transitie waarbij ze volwassen worden, leren zelfstandig te leven en hun identiteit vormen (Dima & Skehil, 2011). De psychologische en sociale transitie verlopen niet altijd in hetzelfde tempo en volgens Dima en Skehil (2011) worden jongeren vaak te snel gedwongen om de sociale transitie richting de fase van het nieuwe begin door te maken, terwijl ze hier met hun psychologische transitie nog niet aan toe zijn. Om die reden is het ook belangrijk om aandacht te besteden aan emotionele ondersteuning bij de fase van het verlaten van de zorg en tijdens de *in-between zone*.

### Aandacht voor risicogebieden

Tijdens de transitie naar de volwassenheid lopen jongeren groter risico op problemen binnen leefgebieden zoals: werk, huisvesting, mentale gezondheid en onderwijs (Stein, 2012). Om de jongeren hierin te ondersteunen, kunnen professionals een belangrijke rol spelen door hen door middel van de nazorg op basis van hun ontwikkelingsbehoeften voor te bereiden en te begeleiden bij deze risicogebieden (Benbenisthy & Schiff, 2009; Mendes, Baidawi, & Snow, 2014). Tabel 1 laat zien welke risico's de zorgverlaters lopen binnen deze gebieden.

Tabel 1

*Overzicht van de risico's voor zorgverlaters per risicogebied*

<b>Risicogebied</b>	<b>Risico</b>	<b>Studies</b>
Schooluitval	Kortere schoolloopbaan Lager opleidingsniveau	Cameron, Jackson, Hauari, & Holingworth, 2012; Trout, Hagaman, Casey, Reid, & Epstein, 2008; Dixon, 2008
Huisvesting	Instabiliteit met betrekking tot huisvesting en dakloosheid	Dixon & Stein, 2005; Perez & Romo, 2011; Wade & Dixon, 2006
Psychologische problemen	Hoog niveau van psychologische problemen	Esposito et al., 2013; Sempik, Ward, & Darker, 2008
Werkloosheid	Lager loon Hoger risico op werkloosheid	Courtney & Dworsky, 2006; Dixon, Wade, Byford, Weatherly, & Lee, 2006

**Schooluitval.** Het is van belang om als professional in de nazorg aandacht te besteden aan het stimuleren van deelname in hoger onderwijs (Jackson & Cameron, 2012). Het volgen van langer en hoger onderwijs kan resulteren in betere resultaten op de arbeidsmarkt en bijdragen aan een beter welzijn in hun volwassenheid (Hook & Courtney, 2011; Pecora et al., 2006). Professionals kunnen jongeren motiveren betere resultaten te behalen en langer onderwijs te blijven volgen door als positieve volwassene een focus te hebben op de veerkracht van de jongeren en door hun vertrouwen en geloof in de competenties van de jongeren te laten zien (Ferguson & Wolkow, 2012; Jackson & Cameron, 2012; Mendes, Michell, & Wilson, 2014; Mendis, Gardner, Lehman, 2014). Ook kan financiële ondersteuning ertoe bijdragen dat jongeren langer onderwijs kunnen blijven volgen (Jackson & Cameron, 2012; Mendes, Michell, & Wilson, 2014). Hierbij is het van belang om als professional samen te werken met de school om op die manier samen te werken aan dezelfde doelen en de beschikbare tijd en middelen op een efficiënte en effectieve manier in te zetten (Malvaso, Delfabbro, Hackett, & Mills, 2016).

**Huisvesting.** Ondersteuning bij huisvesting is ook van belang in de nazorg, aangezien goede huisvesting voor jongeren in het algemeen kan zorgen voor stabiliteit en positieve uitkomsten op het gebied van mentale gezondheid, onderwijs en werk (Berzin, Rhodes, & Curtis, 2011; Fowler, Toro, & Miles, 2009; Jackson & Cameron, 2012). Veel onderzoek naar

een aanpak voor de huisvestingsproblemen van zorgverlaters is echter vooralsnog in beschrijvende staat (Curry & Abrams, 2014; Schelbe, 2018). Desondanks onderschrijven auteurs het belang van het creëren van een sociaal netwerk (e.g. Curry & Abrams, 2014; Perez & Romo, 2011). Zo kan een sociaal netwerk tijdelijke huisvesting bieden en ervoor zorgen dat er aan de basisbehoeften van deze jongeren voldaan wordt (Melkman & Benbenishty, 2018; Perez & Romo, 2011). Daarnaast is het volgens Thompson, Wojciak en Cooley (2018) van belang dat diensten met elkaar samenwerken om zo een volledig aanbod te bieden, juist ook omdat er meer diensten zijn die hierin ondersteuning kunnen bieden. Op die manier kan mogelijk worden voorkomen dat jongeren vaardigheden of middelen missen, doordat diensten de verantwoordelijkheden voor ondersteuning bij de ander leggen (Berzin & Taylor, 2009).

**Psychologische problemen.** Doordat jongeren die de zorg verlaten vaker last hebben van mentale problemen en het welzijn van jongeren verbonden is aan de andere leefdomeneinen van de jongeren, is het van belang om als professional binnen de nazorg aandacht te besteden aan mentale gezondheid (Stein & Dumaret, 2011). Hierbij kan de professional allereerst een rol spelen door de jongeren te ondersteunen bij het ontwikkelen van een sociaal netwerk. De zorgverlaters ervaren vaak eenzaamheid en sociale uitsluiting en dit netwerk is dan ook een sleutelfactor om de mentale problemen te voorkomen die hierdoor kunnen ontstaan (Rahamim & Mendes, 2016). Ook het geleidelijk afbouwen van de zorg met hierbij ook een focus op de psychologische transitie van de jongeren kan ertoe bijdragen dat de jongeren de overgang als minder spannend ervaren en hierdoor hun mentale gezondheid versterkt wordt (Dima & Skehil, 2011; Rahamim & Mendes, 2016). Hierbij liet onderzoek van Mendes, Baidawi en Snow (2014) zien dat deze voorbereiding niet te vroeg moet beginnen, omdat dit voor angst en spanning kan zorgen. Daarnaast is het van belang om als professional de overweging te maken of de hulp door de professionals geboden wordt die al in contact zijn met de jongeren, of dat ze de jongeren doorverwijzen naar professionele hulp (Rahamim & Mendes, 2016). Onderzoek van Rahamim en Mendes (2016) laat zien dat de professionals deze keuze als een dilemma ervaren. Om die reden adviseren zij dat de professionals die al een vertrouwelijke relatie met de jongeren hebben een training geboden moet worden zodat zij in staat zijn om de mentale problemen aan te pakken en jongeren niet hoeven te veranderen van hulpverlener (Rahamim & Mendes, 2016). Als laatste kunnen de professionals de samenwerking met andere diensten aangaan, om op die manier samen te werken aan de mentale behoeften van de jongeren (Rahamim & Mendes, 2016; Sims-Schouten & Hayden, 2017).

**Werkloosheid.** Ook bij het vinden van werk kan de professional een rol spelen. Het vinden van werk is voor de zorgverlaters niet alleen van belang om in levensonderhoud te



kunnen voorzien, de werkervaring en de status die bij het werk komt kijken lijkt ook een belangrijk middel voor sociale inclusie (Arnau-Sabatés & Gilligan, 2015). Daarnaast liet onderzoek zien dat wanneer zorgverlaters al op eerdere leeftijd werkervaring opdoen, zij hiermee werkervaringen opdoen die zowel positief zijn voor hun inzetbaarheid in hun werk, als voor hun eigen zelfvertrouwen (Arnau-Sabatés & Gilligan, 2015). Door jongeren te ondersteunen door middel van loopbaanbegeleiding, werkervaringsplekken en door hun werkvaardigheden te helpen versterken, kunnen ze geholpen worden op hun weg naar het vinden van werk (Tilbury, Creed, Buys, Crawford, 2011). Niet altijd voelen de caseworkers van de jongeren zich echter hiertoe in staat, zo laat onderzoek van Tilbury et al. (2011) zien dat zij erkennen dat zij als caseworkers de expertise missen om de jongeren op dit gebied te ondersteunen. Er wordt geadviseerd om caseworkers hierin te trainen, of expertise van bijvoorbeeld loopbaanadviseurs in te brengen (Tilbury et al., 2011).

### **Beschermingsfactoren**

Professionals kunnen jongeren niet alleen ondersteunen door hun aandacht op de risicofactoren, ook het versterken van de veerkracht door aandacht voor de beschermingsfactoren kan ondersteuning bieden bij de transitie naar de volwassenheid. Hierbij wordt vanuit de literatuur het versterken van het sociale netwerk, de houding van de professional en de aandacht voor de persoonlijke ontwikkeling als beschermende factoren voor de nazorg beschreven.

**Sociaal netwerk.** Allereerst is het van belang om de jongeren te ondersteunen bij het creëren en behouden van een sociaal netwerk, doordat jongeren met deze steun beter in staat zijn de jeugdhulp te verlaten en in de toekomst minder steun nodig hebben (Refaeli, Benbenishty, & Eliel-Gev, 2013). Omdat jongeren het lastig vinden zelf nieuwe relaties te ontwikkelen, speelt de professional een belangrijke rol door te ondersteunen bij het creëren, herstellen en versterken van bestaande ondersteunende netwerken (Refaeli, 2017; Wade, 2008; Hiles, Moss, Wright, & Dallos, 2013; Noble-Carr et al., 2014). Veel jongeren blijven in contact met hun biologische familie. Het is van belang als professional de jongeren bij het herstellen of versterken van deze relatie bij te staan, maar tegelijkertijd ook hun verlangen voor relatieherstel met de ouders te temperen wanneer blijkt dat deze relatie niet positief en helpend zal zijn (Hiles et al., 2013; Refaeli, 2017; Mendes, Johnson, & Moslehuddin, 2012; Wade, 2008). Daarnaast kan de professional de jongeren ondersteunen door ze te motiveren en te ondersteunen deel te nemen aan sociale, vrijetijds en informele leeractiviteiten. Deze activiteiten kan de jongeren namelijk helpen om nieuwe contacten te maken met

leeftijdsgenoten, hun eigenwaarde te vergroten en de kans op een succesvolle transitie te vergroten (Hollingworth, 2011).

**Houding van de professional.** Het is tevens van belang om als professional te investeren in de relatie met de jongeren om hen te ondersteunen tijdens hun transitie (Marion, Paulsen, & Goyette, 2017). Deze relatie kan niet alleen motiveren de aangeboden hulp te accepteren wanneer ze hier vermijdend tegenover staan, maar kan mogelijk ook helpen veilige vertrouwensrelaties te ontwikkelen (Ferguson, 2018; Paulsen, 2016). Een professional kan aan deze relatie werken door als professional de jongeren met een warme en niet-autoritaire houding te benaderen en hierbij voorspelbaar en betrouwbaar te zijn, zodat jongeren weten dat ze op de hulp van de professional aankunnen (Ferguson, 2018; Malvaso et al., 2016). Daarnaast kan dit volgens Ridley et al (2013) door te laten zien dat de professionals om hen geven, inspanningen willen leveren, willen luisteren naar hun opvattingen en hen als individu te verzorgen. Hierbij is het volgens Malvaso et al. (2016) belangrijk om te blijven reflecteren op deze rol als professional om op die manier authentiek en professioneel te blijven. De balans tussen het zijn van een ‘vriendelijke professional’ en ‘professionele vriend’ vinden en hun grenzen herkennen is hier essentieel.

**Persoonlijke ontwikkeling.** Een laatste belangrijk beschermend aspect waar aandacht aan besteed moet worden, is de persoonlijke ontwikkeling van de jongeren. Wanneer jongeren een positieve identiteit ontwikkelen en hun zelfeffectiviteit en gevoel van verbondenheid vergroten kunnen zij veerkracht ontwikkelen (Ferguson, 2018; Refaeli, 2017; Stein, 2008; Sulimani-Aidan, Benbenishty, Dinisman, & Zeira, 2013). Het gevoel van verbondenheid is belangrijk voor het ontwikkelen van vaardigheden om veilige relaties met anderen aan te gaan en kan het gevoel van eenzaamheid helpen verminderen (Ferguson, 2018; Sulimani-Aidan & Melkman, 2018). Daarnaast is het van belang om als professional de ontwikkelen van praktische-, zelfzorg-, emotionele en interpersoonlijke vaardigheden van de zorgverlaters te helpen ontwikkelen. De mate waarop jongeren hierin voorbereid worden heeft effect op hoe ze kunnen omgaan met het verlaten van de zorg (Dixon & Stein, 2005).

### **Mogelijkheid voor ondersteuning in Nederland**

Hoewel de zorg voor jongeren vanuit de Jeugdwet in principe geldt voor kinderen tot 18 jaar, kan de gemeente onder bepaalde voorwaarden toch besluiten verlengde ondersteuning te bieden tot het 23<sup>e</sup> levensjaar (Jeugdwet, 2014, art. 1.1). In de praktijk blijkt echter dat nog onvoldoende ondersteuning geboden wordt op het moment dat zorgverlaters 18 worden. Niet altijd krijgen zij deze verlengde ondersteuning en bij de overgang naar de volwassenheid worden ze onvoldoende voorbereid. Daarnaast is er nog onvoldoende integrale samenwerking

tussen de verschillende domeinen als wonen, werk, inkomen, school en zorg (ZonMw, 2018; Raad voor Volksgezondheid en Samenleving, 2018; NJi, n.d.). Om die reden zijn vanuit verschillende ministeries doelstellingen opgesteld waarmee ze willen bereiken dat pleegzorg standaard tot het 21e levensjaar verlengd kan worden, kwetsbare jongeren standaard begeleid worden in hun overgang naar de volwassenheid en dat de overgangen in de zorg versoepeld worden, waardoor vanuit de wetten een passend en doorlopend aanbod geboden kan worden (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2018).

### **Mogelijkheid voor ondersteuning in Noorwegen**

**De barneverntjenesten.** In tegenstelling tot Nederland is het ontvangen van nazorg in Noorwegen meer vanzelfsprekend. Vanuit de Noorse kinderschermingswet (*barnevernloven*) bestaat de mogelijkheid om als barneverntjenesten voor jongeren die voor hun 18e levensjaar een vorm van ondersteuning ontvingen, de huidige jeugdmaatregelen te verlengen of om nieuwe maatregelen in te zetten tot de 23e levensjaar (KS, 2017). Een wetswijziging in 2009 zorgde ervoor dat de barneverntjenesten de plicht heeft om te onderbouwen waarom de jongere eventueel géén vorm van nazorg zou krijgen na het 18e levensjaar. Met deze wetswijziging moest de nazorg meer als uitgangspunt gezien worden (Barne- Likestillings- og Inkluderingsdepartement, 2011). In bijlage 1 is het beleid van Noorwegen verder toegelicht.

**Het NAV-kantoor.** Een dienst waar jongeren tijdens hun transitie naar de volwassenheid ook behoefte aan hebben is het gemeentelijke NAV-kantoor *NAV-kantoor*. Deze dienst is een partnerschap is tussen het rijk en gemeenten en heeft vanuit twee wetten verantwoordelijkheden. Vanuit deze wetten kunnen jongeren door middel van werktraining, budget coaching en economische steun bij levensonderhoud ondersteund worden op financieel gebied, bij hun zoektocht naar een baan en bij het vinden van een woning (NAV, 2016). Doordat de *barneverntjenesten* vanuit de *barnevernloven* ook verplicht is om de jongeren bij te staan wanneer deze behoefte hebben aan ondersteuning vanuit diensten die bestaan onder andere wetten vindt er regelmatig samenwerking plaats (Lovdata, 2018). Om deze samenwerking tussen deze diensten te ondersteunen, zijn er in 2016 richtlijnen opgesteld (KS, 2016).

### **Belemmerende en bevorderende factoren**

Uitkomsten van nazorgbeleid zijn afhankelijk van belemmerende en bevorderende factoren binnen de implementatie van dit beleid. Zo laat onderzoek van Malvaso et al. (2016) zien dat factoren als de indeling, de structurering en de wijze waarop interactie plaatsvindt

met de jongeren van invloed zijn op de mate waarop jongeren hulp willen ontvangen van de dienst en waarop er voldaan kan worden aan de behoefte van de jongeren. Daarnaast blijken onvoldoende financiering, maar ook de wijze waarop dit geld geïnvesteerd wordt een rol te spelen in de wijze waarop op lange termijn geboden efficiënte en effectieve hulp kan worden (Hiles, Moss, Thorne, Wright, & Dallos, 2014). De samenwerking tussen de diensten vormt een bevorderende factor voor het kunnen bieden van integrale hulp (Buttersworth et al., 2017; Hiles et al., 2014; Malvaso, et al., 2016). Onderzoek van Ferguson en Wolkow (2012) laat echter zien dat succesvolle samenwerking, bijvoorbeeld met de school, afhankelijk is van de bereidheid te samenwerken en te veranderen en van de rolverdeling die is opgesteld met betrekking tot de verantwoordelijkheid. Ook de hoge werkdruk van de professionals en de emotionele lading van dit werk heeft mogelijk invloed op de professionals, doordat ze hiermee sneller het risico lopen op een burnout (Hiles et al., 2014).

### **Huidig onderzoek**

Uit bovenstaande beschrijving van de literatuur blijkt dat zorgverlatende jongeren (in Nederland, maar ook in andere landen) op verschillende gebieden behoefte hebben aan ondersteuning bij hun transitie naar de volwassenheid. Doordat in Noorwegen de nazorg tot de 23e levensjaar meer als vanzelfsprekend wordt gezien, en de samenwerking tussen de barneverntjenesten en NAV kansen biedt om een integrale zorg te kunnen bieden, zou Noorse wetgeving en beleid daarmee als voorbeeld kunnen dienen voor Nederlands nazorgbeleid. Om die reden wordt in dit onderzoek de volgende vraag gesteld: Op welke manier dragen Noors beleid en wetgeving en professionals vanuit de barneverntjenesten en het NAV-kantoor in Noorwegen bij aan de transitie van zorgverlaters naar de volwassenheid? Vier deelvragen worden hierbij opgesteld om antwoord te geven op deze vraag, namelijk: 1) Hoe geven de professionals van de barneverntjenesten en het NAV-kantoor in Noorwegen vanuit Noorse wetgeving en beleid vorm aan nazorg voor zorgverlaters op het gebied van werkloosheid, schooluitval, huisvesting en psychologische problemen? En 2) Hoe geven de professionals van de barneverntjenesten en het NAV-kantoor in Noorwegen vanuit Noorse wetgeving en beleid vorm aan nazorg voor zorgverlaters door hun houding als professional, door het stimuleren van hun persoonlijke ontwikkeling en bij het creëren, versterken en herstellen van het sociale netwerk van de jongeren? en 3) Hoe draagt de samenwerking tussen de *barneverntjenesten* en het NAV-kantoor bij aan de nazorg voor de zorgverlatende jongeren? en 4) Welke belemmerende en bevorderende factoren ervaren professionals van de barneverntjenesten en het NAV-kantoor in Noorwegen in de praktijk met betrekking tot het nazorgbeleid van jongvolwassenen? De aanbevelingen voor het Nederlands beleid die op

basis van dit onderzoek gegeven worden, kunnen mogelijk inzichten geven in de benodigde elementen voor een succesvolle implementatie van de doelstellingen die zijn opgesteld om de situatie van de kwetsbare jongeren in Nederland te verbeteren.

### **Methode**

Het huidige onderzoek heeft een kwalitatief design met als doel inzicht te krijgen in de wijze waarop Noors beleid en wetgeving en de professionals vanuit de *barneverntjenesten* en NAV in Noorwegen bijdragen aan de transitie van zorgverlaters naar de volwassenheid.

### **Participanten**

In dit onderzoek werden semigestructureerde interviews afgenomen met professionals werkzaam bij de *barneverntjenesten* en NAV. Vanuit drie verschillende Noorse provincies werden vijf *barneverntjenesten* benaderd. Om representatieve onderzoeksresultaten vanuit de interviews te krijgen, is er allereerst voor gekozen om in ieder geval drie *barneverntjenesten* uit drie districten van een grote stad te benaderen. Deze drie *barneverntjenesten* zijn verworven op basis van advies van een Noorse onderzoeker naar nazorg in Noorwegen. Daarnaast werden drie andere plaatsen uit twee andere provincies benaderd. Op die manier kon inzicht worden verkregen in de wijze waarop beleid in verschillende provincies vormgegeven wordt. Per locatie werden er twee professionals benaderd die ervaring hebben met het werken met nazorg. Daarnaast werden vanuit dezelfde plaatsen of districten professionals vanuit NAV benaderd om ook te kunnen onderzoeken hoe de samenwerking tussen deze twee organisaties bijdraagt aan de nazorg voor zorgverlaters. Per NAV-kantoor werd er één werknemer benaderd. Als laatste werd een Noorse onderzoeker benaderd die meerdere onderzoeken naar het Noorse nazorgbeleid heeft gedaan. Door deze onderzoeker als participant te benaderen, kon vanuit wetenschappelijk oogpunt inzicht verkregen worden in de invulling en uitvoering van het Noorse nazorgbeleid. Door deze benadering waarbij er twee type professionals geïnterviewd werden is er sprake van triangulatie wat de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek bevordert (Boeije, 2014).

Uiteindelijk konden er acht interviews afgenomen worden. De achtergrondvariabelen van de respondenten zijn uitgewerkt weergegeven in tabel 2. Naast de beschreven vooropleidingen in dit tabel, hebben twee van de respondenten van de *barneverntjenesten* een master gedaan en drie anderen een videreutdanning (opleiding voor 60 extra studiepunten). Aangezien er niet veel Noorse nazorgonderzoekers zijn, is ervoor gekozen niet naar de achtergrondvariabelen te vragen om de anonimiteit van de onderzoeker te waarborgen.

Tabel 2

*Achtergrondvariabelen van de respondenten*

<b>Variabelen</b>	<i>Caseworkers van de barneverntjenesten</i>	<i>Professionals van het NAV-kantoor</i>	<i>Noorse nazorgonderzoeker</i>
Aantal respondenten	12 (vanuit vijf vestigingen)	2 (vanuit 2 vestigingen)	1
Aantal mannen	2	1	-
Aantal vrouwen	10	1	1
Opleidingsachtergrond			
- Socionom <sup>a</sup>	5	-	-
- Barnevernspedagog <sup>b</sup>	5	-	-
- Docent	1	-	-
- Rechten en geologie	1	-	-
- Pedagog <sup>c</sup>	-	-	-
- Political science	-	1	-
- Master of Social work	-	1	-

<sup>a</sup> Bachelor of Social Work <sup>b</sup> Bachelor of Child Care and Welfare <sup>c</sup> Bachelor of Social Work

**Meetinstrumenten**

In dit onderzoek is gekozen voor het afnemen van semigestructureerde interviews. Bij het ontwerpen van de topiclijst voor de interviews is gebruik gemaakt van de theorie uit het theoretisch kader (zie bijlage 2, 3 en 4). Er zijn drie vragenlijsten opgesteld, één voor de caseworkers van de *barneverntjenesten*, één voor de professionals van het *NAV-kantoor* en één voor de nazorgonderzoeker. Omdat de drie typen respondenten elk een eigen functie hebben, maar de nazorg vooral door de caseworkers wordt uitgevoerd, is besloten de vragenlijst van de professionals van het *NAV-kantoor* en die van de nazorgonderzoeker op die van de caseworkers te baseren. Op deze manier werden dezelfde onderwerpen behandeld, wat de betrouwbaarheid en validiteit hielp bevorderen (Boeije, 2014). In de topiclijst van de caseworkers was allereerst aandacht voor de introductie van het interview waarbij toestemming voor opname werd gevraagd en de respondent anonimiteit gegarandeerd werd. Hierna was er aandacht voor de achtergrondinformatie van de respondenten en die van de jongeren die bij deze dienst nazorg ontvangen. Daarna werd ingegaan op de algemene invulling van het Noorse nazorgbeleid waarbij gekeken werd op welke wijze het Noorse beleid toegepast werd in het zorgverlaatproces van de jongeren. Om de eerste deelvraag te beantwoorden over de invulling van de professionals aan de risicogebieden werd allereerst

gevraagd welke factoren de professionals zelf zien als risico- en beschermingsfactoren voor een succesvolle transitie naar de volwassenheid. Op die manier werden de respondenten niet beïnvloed door de definities van de onderzoeker en kon zo ruimte gecreëerd worden om op eventuele nieuwe inzichten te komen. Hierbij werd ook gevraagd naar de wijze waarop beleid en wetgeving hiertoe ruimte geven. Hierna werd gevraagd naar hun beleid met betrekking tot huisvesting, werk, onderwijs en psychologische gezondheid. Voor de tweede deelvraag over hun invulling aan de beschermingsfactoren werden de respondenten gevraagd op welke wijze de nazorg ruimte biedt voor het creëren, herstellen en versterken van het sociale netwerk, voor het ontwikkelen van de persoonlijke ontwikkeling van de jongeren en voor de voorbereiding van de jongeren bij het verlaten van de zorg. Bij de derde deelvraag over de samenwerking tussen beide diensten werden de respondenten verschillende vragen voorgelegd die inzicht moesten geven in hun ervaring met en hun visie op een succesvolle samenwerking. De vierde en tevens laatste deelvraag ging in op de belemmerende en bevorderende factoren die de respondenten ervaren bij het bieden van de nazorg. Hierbij werden vragen gesteld over hun ervaringen met wetgeving en beleid, hun professionaliteit en werden de respondenten gevraagd naar hun aanbevelingen voor nieuw beleid.

### **Procedure**

Er werd gekozen om de interviews face-to-face in Noorwegen af te nemen om de communicatie te vergemakkelijken. Voorafgaand aan de interviews is de respondenten het doel van het onderzoek uitgelegd, toestemming gevraagd voor opname en is hun verteld dat de anonimiteit van hun antwoorden gewaarborgd wordt. Op die wijze werd getracht de kans op sociaal wenselijke antwoorden te verkleinen waardoor de betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot kon worden (Baarda et al., 2013). Bijna alle interviews konden afgenomen worden op het eigen kantoor van de professionals. Eén interview is door tijdsoverwegingen afgenomen in een café. De taal die tijdens de interviews werd gesproken was in principe Engels. Wanneer de respondent niet op woorden kon komen, werd de respondent de mogelijkheid geboden in het Noors te praten. De zin werd dan in het Engels door de onderzoeker herhaald om te verifiëren of het goed was verstaan. De interviews duurden gemiddeld 57.6 minuten ( $SD = 26.1$ ).

### **Analyse**

Door middel van het programma NVIVO werden de kwalitatieve gegevens vanuit de interviews geanalyseerd. De data werd per onderzoeksvraag geanalyseerd. In dit analyseproces zijn er drie stappen genomen. Allereerst was er sprake van een open codering. In deze eerste stap werden verschillende codes aan de interviewdata toegekend waarmee deze

data in fragmenten verdeeld kon worden. Hierbij werd gedeeltelijk gebruik gemaakt van op de topiclijst gebaseerde codes, maar werden ook nieuwe codes toegevoegd. Daarna vond de axiale codering plaats waarmee categorieën gecreëerd konden worden en codes die met elkaar overlaptten verwijderd konden worden. Als laatste was er een selectieve codering. Met behulp van deze stap konden de belangrijkste thema's bepaald worden en konden verbanden gelegd worden tussen Noors beleid en wetgeving en de praktijk (Boeije, 2014).

### **Resultaten**

Bij het bespreken van de resultaten, wordt uitgegaan van de onderzoeksvragen van dit onderzoek. Allereerst wordt ingegaan op de invulling van de professionals van het beleid bij het zorgverlaatsproces. Daarna wordt ingegaan op de risicogebieden. Hierop volgt de beschrijving van de invulling van de professionals met betrekking tot de beschermingsfactoren. Na deze beschrijvingen wordt de samenwerking tussen de *barneverntjenesten* en het *NAV-kantoor* beschreven. Het hoofdstuk eindigt met een beschrijving van de belemmerende en bevorderende factoren die de respondenten bij de uitvoering van het beleid ervaren.

**Vorbereiding nazorg.** Alle *barneverntjenesten* bereiden de jongeren voor op de veranderingen die plaats gaan vinden na hun 18<sup>e</sup> levensjaar en gaan hierbij vooral in gesprek met de jongeren. In dit gesprek motiveren ze de jongeren de nazorg aan te nemen door te laten zien dat ze het beste met ze voor hebben en aan te geven welke consequenties het heeft om zonder nazorg verder te gaan. Zoals wettelijk voorgeschreven beginnen alle *barneverntjenesten* ruim voor de jongere 18 wordt met deze voorbereiding, maar het juiste moment bepalen bleek lastig voor caseworkers vanuit meerdere *barneverntjenesten*. De onderzoeker zei hierover: *I think it's also very difficult. Is it right to start to prepare someone when you are 16 or 17? When you are 18 you have to ehm... take a decision, do you want to have support or not? And then you can raise difficult issues like: "Oh don't they want to have me here?". And if it's a little bit uncertain the relation, it maybe become more difficult when you are raising it really early.* (O).

**Beleid bij afwijzing van de ondersteuning.** Caseworkers merken dat jongeren sneller de hulp weigeren wanneer ze het vertrouwen in de *barneverntjenesten* verloren hebben, boos zijn, of wanneer het niet is gelukt een relatie met de jongeren op te bouwen, doordat ze pas op latere leeftijd in contact zijn gekomen met de *barneverntjenesten*. Ook merken ze dat veel jongeren graag onafhankelijk willen zijn. Investeren in de relatie met de jongeren bleek een motivatiemiddel te zijn om deze hulp te accepteren en wordt daarom toegepast. Wanneer besloten is de nazorg niet in gang te zetten, kunnen de jongeren volgens de caseworkers



alsnog tot hun 23e levensjaar aanspraak maken op deze hulp. De caseworkers van vier van de vijf *barneverntjenesten* geven aan dat ze de jongeren na ongeveer een jaar bellen om te vragen of ze mogelijk toch behoefte hebben aan verdere ondersteuning, maar ze mogen hiervoor ook zelf contact opnemen.

**Behoeftonderzoek en maatregelenplan.** Om in kaart te kunnen brengen wat de nazorgbehoeften van de jongeren zijn, geven alle *barneverntjenesten* aan met de jongeren zelf in gesprek te gaan. Hierbij het helpt volgens de caseworkers dat ze de jongeren al kennen. Ook gaan de caseworkers hierbij in gesprek met andere professionals, zoals docenten, schoolpsychologen, dokters, NAV, pleegouders en de professionals vanuit residentiële instellingen. Bij het opstellen van het plan is er ook aandacht voor het sociale netwerk van de jongeren.

**Eindperiode nazorg.** Het moment waarop de jongeren de zorg uiteindelijk verlaten verschilt per *barneverntjenesten*, en hangt volgens de caseworkers af van de behoeften en het type ondersteuning die de jongeren ontvangen. Gemiddeld werd door de respondenten een leeftijd van 20-21 jaar genoemd. Caseworkers begeleiden de jongeren in hun overgang van de nazorg naar een periode zonder ondersteuning vanuit de *barneverntjenesten*, door hierover met de jongeren in gesprek te gaan en met hen een plan op te stellen voor hun leven na de zorg. Hierbij kan er doorverwezen worden naar de volwassenhulp en vanuit drie *barneverntjenesten* wordt aangegeven dat jongeren ook na hun 23<sup>e</sup> nog contact op mogen nemen.

**Risicogebieden**

Tabel 3

*Invulling van wetgeving en beleid door de professionals van beide diensten met betrekking tot huisvesting, psychologische problemen, onderwijs en werk*

	<i>Caseworkers van de barneverntjenesten</i>	<i>Professionals van het NAV-kantoor</i>
Huisvesting	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Verlengen van verblijf in residentiële instelling of pleeggezin</li> <li>- Ondersteunen bij het vinden en betalen van een eigen appartement</li> <li>- Inzetten van een hybelfamilie</li> <li>- Ondersteuning bij verblijf bij biologische ouders</li> <li>- Praktische woonvaardigheden versterken</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Zoeken en betalen van de huur van de appartementen</li> </ul>
Psychologische problemen	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Motiveren voor het zoeken van professionele hulp</li> <li>- Begeleiding bij contact met professionele hulpverlener</li> <li>- Betalen van rekeningen van de psycholoog</li> <li>- Laagdrempelige hulp door vrijwillige organisaties</li> <li>- Zelf bieden van psychologische hulp</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Doorverwijzen naar de huisarts</li> <li>- Betrekken van de psycholoog bij een meeting met alle professionals</li> </ul>
Onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Samenwerking met school</li> <li>- Motiveren</li> <li>- Nauw volgen van de voortgang</li> <li>- Faciliteren of verzorgen van huiswerkbegeleiding</li> <li>- Financiële ondersteuning</li> <li>- Begeleiding naar werk of werktraining wanneer onderwijs niet het beste is</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Ondersteuning vanuit de <i>oppfølgingstjenesten</i></li> <li>Opleidingen aanbieden</li> </ul>
Werk	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Begeleiden bij het schrijven van een cv en het voeren van een gesprek met een werkgever</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Versterken van de praktische werkvaardigheden door trainingen</li> <li>- Aanbieden van een leerwerkplaats</li> <li>- Faciliteren van gesprekken met onderwijs- of werkdiensten</li> <li>- Aanbieden van activiteiten waar jongeren kunnen solliciteren en hulp ontvangen</li> </ul>

**Huisvesting.** Tabel 3 laat zien dat er verschillende manieren zijn waarop de caseworkers de jongeren ondersteunen bij hun huisvesting. Het verlengen van het verblijf in een residentiële instelling of pleeggezin werd als een veel ingezette maatregel gezien. Volgens een caseworker hangt het verlengen van een verblijf bij een pleeggezin vaak wel af van de bereidheid van de pleegouders. Eén caseworker noemde ook het gebruik van een tussenvorm, namelijk een hybelfamilie. Hierbij wonen jongeren wel bij een gezin, maar krijgen ze wel een eigen deel van het huis. Op die manier kunnen ze leren zelfstandig te leven, maar hebben ze toch de ondersteuning vanuit de familie. Bij de financiële ondersteuning bestaan er verschillen tussen de *barneverntjenesten*. Zo zijn er twee *barneverntjenesten* die aangeven de jongeren zelf economisch te ondersteunen bij de huur, de andere drie *barneverntjenesten* helpen de jongeren bij het aanvragen van economische ondersteuning bij NAV of bij het leenstelsel. De professionals van het NAV-kantoor geven aan de jongeren ook te kunnen ondersteunen bij hun huisvesting. Bijvoorbeeld bij het zoeken naar en bij het betalen van de huur van hun appartement.

**School.** Om schooluitval te voorkomen werken caseworkers samen met de school en vinden er meetings met de docenten plaats wanneer blijkt dat hier behoefte voor is. Caseworkers zien hun rol binnen het motiveren van de jongeren, het nauw volgen van hun voortgang, en het faciliteren of verzorgen van huiswerkbegeleiding. De caseworkers geven aan de jongeren met betrekking tot huisvesting en leefkosten economische te ondersteunen zolang deze op school zit zodat jongeren niet hoeven te werken om rond te komen, maar zich op school kunnen richten. Wanneer de caseworkers zien dat school niet de beste optie is voor de jongeren, begeleiden ze de jongeren zelf of samen met het NAV-kantoor naar werk of werktraining.

Het NAV-kantoor zelf kan hier ook een rol spelen. Allereerst via de *oppfølgingstjenesten* waarmee een school contact moet opnemen wanneer een jongere school verlaat. Zij kunnen jongeren helpen weer terug naar school te gaan. Volgens deze professional kan dit in praktijk lastig blijken door de onwil van de school om jongeren terug te nemen. De scholen worden namelijk gefinancierd op basis van jongeren die de school voltooien. Het NAV-kantoor kan hiernaast ook opleidingen aanbieden.

**Psychologische problemen.** Zoals te zien in tabel 3 motiveren de caseworkers de jongeren om professionele hulp te zoeken en begeleiden ze hen hierin (ook financieel). Een caseworker uit een *barneverntjenesten* gaf aan dat het niet altijd makkelijk en soms een probleem is dat jongeren uiteindelijk zelf de keuze mogen maken om deze professionele hulp te zoeken. Niet altijd willen jongeren deze hulp, terwijl zij deze wel nodig hebben. De caseworkers geven aan het voordeel te zien van laagdrempelige ondersteuning, bijvoorbeeld door middel van

vrijwillige organisaties of door het zelf bieden van psychologische hulp, omdat bij professionele hulp de relatie met de jongeren mist. Deze relatie zien zij als belangrijke voorwaarde om hen te ondersteunen met hun psychologische problemen. Om deze reden begeleiden zij hen soms zelf met psychologische problemen en ondernemen ze activiteiten met hen, zoals het gaan naar een café. De caseworkers hebben in sommige gevallen zelf ook trainingen gevolgd waardoor ze de ondersteuning kunnen geven.

Volgens een professional is er veel sprake van psychologische problemen, maar kan het *NAV-kantoor* zelf hier niets mee doen. Het *NAV-kantoor* kan de jongeren niet opdragen medische hulp te zoeken, maar kunnen ze alleen doorverwijzen. Wanneer er al sprake is van contact met de psycholoog kan het *NAV-kantoor* besluiten deze uit te nodigen bij een grote meeting met alle professionals.

**Werk.** Op de vraag hoe jongeren begeleid kunnen worden bij het vinden van werk geven alle caseworkers aan hiervoor het *NAV-kantoor* nodig te hebben. Zij zien het *NAV-kantoor* als een dienst met betere expertise om de jongeren hierbij te begeleiden. Sommige *barneverntjenesten* geven aan de jongeren ook zelf te ondersteunen door ze te begeleiden bij het schrijven van een cv en het voeren van een gesprek met een werkgever. Ook het *NAV-kantoor* kan de jongeren bij het ontwikkelen van deze praktische werkvaardigheden ondersteunen. Daarnaast kunnen jongeren in aanmerking komen voor een leerwerkplaats waarbij het *NAV-kantoor* en de werkplaats beide een gedeelte van het salaris betalen. De jongeren kunnen ook in gesprek met onderwijs- of werkdiensten om erachter te komen waar ze mee willen werken. De andere professional geeft aan dat het *NAV-kantoor* meerdere keren per week activiteiten organiseert waarbij jongeren kunnen solliciteren voor banen en hulp kunnen krijgen in het proces.

**Beschermingsfactoren**

Tabel 4

*Invulling van wetgeving en beleid door de professionals van beide diensten met betrekking tot persoonlijke ontwikkeling en de sociale contacten.*

		<i>Caseworkers van de barneverntjenesten</i>	<i>Professionals van het NAV-kantoor</i>
Persoonlijke ontwikkeling	<i>Vaardigheden</i>	- Zelfzorgvaardigheden versterken - Praktische vaardigheden versterken (economische vaardigheden, woonvaardigheden) Aandacht voor emotionele vaardigheden	- Economisch advies geven
	<i>Eigenwaarde en zelfeffectiviteit</i>	- Serieus nemen - Luisteren - Benaderen met warmte en liefde	- Empoweren door verantwoordelijkheid bij hen te leggen
	Sociale contacten	<i>Biologische familie</i>	- Leren hoe ze veilige relaties aangaan - Begeleiden bij onderlinge contact met biologische familie - Financieel ondersteunen om contact te faciliteren
	<i>Vrienden</i>	- Leren vrienden te maken - Mogelijkheden in de buurt laten zien - Begeleiden tijdens activiteiten	

**Persoonlijke ontwikkeling.** De caseworkers van de *barneverntjenesten* geven aan te werken aan het versterken van de vaardigheden van de jongeren (Zie tabel 4). Niet altijd werken de caseworkers zelf aan de vaardigheden van de jongeren. Zo worden ook pleegouders, uitvoerende professionals van de *barneverntjenesten* en het *NAV-kantoor* ingezet. Het *NAV-kantoor* kan de jongeren volgens een professional begeleiden met de praktische vaardigheden

door economisch advies te geven. Door de jongeren serieus te nemen, naar ze te luisteren en ze te benaderen met warmte en liefde geven de caseworkers vanuit twee *barneverntjenesten* aan te werken aan eigenwaarde en zelfeffectiviteit. De verantwoordelijkheid wordt volgens een professional van het NAV-kantoor bij de jongeren gelegd. Hiermee proberen ze de jongeren te empoweren om voor zichzelf te kunnen zorgen.

**Sociale contacten.** Alle caseworkers geven aan het belangrijk te vinden om te werken aan een sociaal vangnet en de caseworkers werken op verschillende manieren om dit vangnet te creëren, versterken of te herstellen (Zie tabel 4). De caseworkers geven aan het lastig te vinden de jongeren te helpen bij het creëren en versterken van vriendschappelijke relaties en de caseworkers van één *barneverntjenesten* geven aan hier minder aandacht aan te besteden. Vanuit alle *barneverntjenesten* wordt gewerkt aan het versterken en herstellen van het contact met de biologische familie. De caseworkers van drie *barneverntjenesten* geven wel aan dat aandacht voor de biologische familie niet pas na hun 18<sup>e</sup> plaats moet vinden. Dit blijkt uit het volgende citaat: *“And we also see that a lot of the youngsters who turn 18 they go back to their family. So it’s important for us to have a focus on that before they turn 18. Because they need to have boundaries, they need to get help in how... What kind of contact can I have with my family. What is good for me?”* (DRV2).

**Houding professional.** De caseworkers van vier *barneverntjenesten* lijken het belangrijk te vinden om in hun houding als professional een relatie met de jongeren aan te gaan en dat dit de belangrijkste factor is om de jongeren binnen de nazorg goed te kunnen begeleiden. Eén caseworker zei hierover: *“Most important thing we do to build the aftercare is to get to know them, to build a relationship with us, because the most important thing for us is that they will tell us if something is not okay or when they are struggling with something somehow.”* (O1). De caseworkers van drie *barneverntjenesten* geven aan als ouder te willen fungeren. In hoeverre de caseworkers intensief contact hebben met de jongeren verschilt echter per *barneverntjenesten*. Zo vindt het contact bij drie *barneverntjenesten* vooral plaats door middel van meetings, telefoontjes en smsjes. De andere twee *barneverntjenesten* gaan hierin iets verder. Zo geven caseworkers van één van de *barneverntjenesten* aan een opendeurprincipe te hanteren, verjaardagen van de jongeren te vieren en diners voor kerst en en tijdens de zomer een mogelijkheid voor avondeten (een keer per week) te organiseren. Caseworkers uit de andere *barneverntjenesten* hebben gekozen voor een beleid waarbij de caseworkers tegelijkertijd ook de therapeuten zijn die de maatregelen uitvoeren en waarbij zij dag en avonddiensten werken. Hierdoor willen ze ervoor zorgen dat er nauw contact kan ontstaan met de jongeren en dat de jongeren te maken hebben met minder volwassenen en dat

caseworkers flexibel zijn in wanneer ze de jongeren kunnen bezoeken. Als laatste ondernemen deze caseworkers ook activiteiten met de jongeren, zoals café- of bioscoopbezoek. Caseworkers uit twee *barneverntjenesten* geven wel aan dat de caseworker niet té betrokken moet zijn bij de jongeren, omdat ze een eigen blijvend netwerk moeten ontwikkelen en het met een te betrokken relatie lastiger wordt om zich als professional terug te trekken wanneer de nazorg eindigt. Het investeren in de relatie en het prioriteren van de jongeren kost volgens de caseworkers en tijd. Het hebben van een aparte jongerenafdeling kan volgens de onderzoeker hierbij helpen, doordat duidelijker wordt waar de verantwoordelijkheden liggen. Ook bij het *NAV-kantoor* helpt het instellen van een jongerenafdeling waarbij de professionals zich alleen richten op jongeren van 18 tot 30 jaar, doordat professionals hierdoor een kleinere caseload hebben en daardoor beter en sneller kunnen helpen

### **Samenwerking tussen het *NAV-kantoor* en de *barneverntjenesten***

Volgens een professional van het *NAV-kantoor* kan een samenwerking tussen beide diensten de jongeren helpen om hun focus bij werk en zichzelf te houden in plaats van zorgen te maken over de toekomst. De onderzoeker geeft aan dat de maatregelen vanuit het *NAV-kantoor* een aanvulling moeten vormen op de ondersteuning vanuit de *barneverntjenesten* en niet een vervanging hiervan. Dit wordt onderstreept door de caseworkers van vier *barneverntjenesten* die benoemen dat het *NAV-kantoor* meer cliënten heeft, waardoor er minder ingezet kan worden op de relatie met de jongeren. Daarnaast geven ze aan dat het *NAV-kantoor* strikter en formeler is en veel regels heeft die ook voor volwassenen niet altijd duidelijk zijn. Hierdoor weten en begrijpen de jongeren niet altijd wat er van hen verwacht wordt. Als mogelijke verdeling om de jongeren samen te kunnen ondersteunen geven de professionals van beide diensten aan dat de *barneverntjenesten* de zorgtaken op zich kan nemen en de jongeren kan begeleiden bij de formele kant van het *NAV-kantoor* door ze te informeren, ze te bij te staan bij meetings en door ze te helpen bij het doen van aanvragen voor financiële ondersteuning. Het *NAV-kantoor* kan tegelijkertijd de jongeren bijstaan bij het vinden van werk en de eventuele economische ondersteuning.

### **Belemmerende en bevorderende factoren**

**Samenwerking met het *NAV-kantoor*.** Er zijn verschillende belemmerende factoren die het voor de professionals van het *NAV-kantoor* en de *barneverntjenesten* lastiger maken om samen te werken binnen de nazorg van de jongeren. Zo geven de caseworkers van drie *barneverntjenesten* aan dat het niet altijd duidelijk is welke taakverdeling onderling aangenomen moet worden, juist ook omdat het *NAV-kantoor* en de *Barneverntjenesten* veel

overlappende taken hebben. De onderzoeker zei hierover: “*In some municipalities the child welfare says: “Ok 18 then NAV should pay. We can support you and talk to you, but NAV should do the paying”. And in other municipalities they say that... The child welfare say that NAV ehm... “You should stay only with child welfare, it’s not good to be sent to social services for adults. It’s quite another system.”*”(O). Deze onduidelijkheid wordt ook herkend door een professional van het NAV-kantoor. Volgens deze professional wordt niet altijd begrepen waarom de *barneverntjenesten* de jongeren overdragen aan het NAV-kantoor. Dit kan intern zorgen voor wantrouwen en kan voelen alsof de *barneverntjenesten* eerder de casus wil overdragen dan wil samenwerken. Caseworkers uit twee *barneverntjenesten* en een NAV-kantoor professional beschrijven hierbij het opstellen van richtlijnen om de samenwerking bij deze onduidelijkheid te verbeteren als bevorderende factor. De professional van het NAV-kantoor en de caseworkers vanuit één *barneverntjenesten* geven aan hierbij gebruik te maken van de richtlijnen die eerder in 2016 opgesteld zijn om hierin verduidelijking te scheppen, de andere *barneverntjenesten* lijkt deze richtlijnen zelf opgesteld te hebben in samenwerking met het NAV-kantoor. Op basis van deze richtlijnen werden volgens de professional van het NAV verschillende meetings georganiseerd waarvoor ook de professionals van de *barneverntjenesten* uitgenodigd zijn. Aangegeven wordt dat dit hielp om de persoonlijke banden tussen de professionals te creëren en de *barneverntjenesten* de professionals van het NAV-kantoor van tevoren konden adviseren over de jongeren.

Een belemmerende factor die caseworkers van drie *barneverntjenesten* benoemen, is het feit dat beide diensten verschillende uitgangspunten hebben om te bepalen voor welke jongeren ze verantwoordelijk zijn. Zo is het NAV-kantoor verantwoordelijk voor de jongeren in eigen gemeente of district, maar is de *Barneverntjenesten* verantwoordelijk voor de jongeren die voor hun 18<sup>e</sup> ondersteuning ontvangen bij deze *barneverntjenesten*. Hierdoor moet de *barneverntjenesten* soms niet alleen samenwerken met het NAV-kantoor in eigen gemeente of district, maar ook met die van andere gemeenten of districten. Het instellen van een jongerenafdeling bij het NAV-kantoor met speciale contactpersonen voor de *barneverntjenesten* werd door professionals vanuit één NAV-kantoor en één *barneverntjenesten* genoemd als bevorderende factor om deze belemmering te verhelpen.

**Beleid gemeenten.** De financiële situatie van de gemeente wordt door de caseworkers van drie *barneverntjenesten* en de onderzoeker beschreven als een bepalende factor voor de uitvoering van het nazorgbeleid. Zo kan het hebben van meer geld volgens hen ertoe bijdragen dat de caseworkers van de *barneverntjenesten* flexibeler zijn in de maatregelen die aangeboden worden. Ook kan hiermee mogelijk gemaakt worden dat de verantwoordelijkheid



voor de financiële ondersteuning van de jongeren tot een latere leeftijd bij de *barneverntjenesten* kan liggen in plaats van bij deze bij het NAV-kantoor te leggen. Volgens de caseworkers van deze drie *barneverntjenesten* is het investeren van geld in de nazorg belangrijk en kost het de maatschappij uiteindelijk minder, omdat de nazorg de kans om later in de sociale bijstand terecht te komen helpt verkleinen.

Wanneer de gemeente een duidelijke focus heeft op het bieden van nazorg, kan dit volgens caseworkers van twee *barneverntjenesten* een bevorderende factor vormen voor het aantal jongeren die nazorg kunnen ontvangen. Zo werkte deze focus volgens de caseworkers van twee *barneverntjenesten* uit dat er in hun plaats gemiddeld meer jongeren nazorg ontvangen in vergelijking met andere plaatsen en dat er vanuit de gemeente meer gestuurd werd op het écht luisteren naar het kind en de jongeren. De onderzoeker voegt hieraan toe dat een duidelijk standpunt ook bijdraagt aan de visie op het inzetten van de *barneverntjenesten* of het NAV-kantoor bij het begeleiden van de jongeren. Ook de focus van de manager lijkt van belang voor de uitvoering van het nazorgbeleid. Zo geeft de caseworker van één *barneverntjenesten* aan goede nazorg te kunnen geven, doordat de manager dit toestond. Een caseworker van een andere *barneverntjenesten* geeft aan dat de samenwerking met het NAV-kantoor goed verloopt, doordat de managers van beide diensten duidelijke afspraken hebben gemaakt.

**Beleid overheid.** De caseworkers vanuit drie *barneverntjenesten* geven aan veel verschillen te zien in het beleid tussen de gemeenten te zien. Hierdoor krijgen de jongeren volgens een caseworker niet dezelfde mogelijkheden. Allereerst benoemen de caseworkers van twee *barneverntjenesten* en de onderzoeker dat het belangrijk is dat nazorg voor jongeren een recht wordt waardoor meer prioriteit bij de jongeren kan worden gelegd en het beleid bij elke *barneverntjenesten* meer aan elkaar gelijk is.

Een andere belemmerende factor die er volgens de caseworkers van twee *barneverntjenesten* voor zorgt dat het beleid per gemeente verschilt, is het feit dat de voorschriften vanuit de wet niet altijd duidelijk maken wat er precies van de caseworkers verwacht wordt. Gemeenten zijn hierdoor vrij om hun eigen beleid invulling te geven, waardoor niet elke jongere gelijke kansen op ondersteuning krijgt. Volgens de onderzoeker is het een lastig dilemma, omdat de wet tegelijkertijd ook juist flexibel moet zijn. Doordat de jongeren verschillend zijn, met verschillende behoeften, is het namelijk niet goed om voor te schrijven welke specifieke keuzes gemaakt moeten worden.

Hoewel er meerdere caseworkers zijn die aangeven dat het eindigen van de nazorg plaatsvindt op een moment dat het voor de jongeren natuurlijk is om de zorg te verlaten, zijn

er ook caseworkers die aangeven dat jongeren langer dan hun 23<sup>e</sup> zorg nodig hebben. Caseworkers van twee *barneverntjenesten* en de onderzoeker geven aan dat de nazorg verlengd moet worden tot 25, omdat ze merken dat jongeren ook op hun 23<sup>e</sup> nog kwetsbaar zijn. Volgens de onderzoeker zullen niet alle jongeren deze nazorg tot deze leeftijd ontvangen, maar is het voor sommigen wel belangrijk om deze mogelijkheid te hebben.

De professionals van de *barneverntjenesten* geven ook aan bevorderende factoren in de wet te vinden. Zo is het goed dat de wet het mogelijk maakt de zorg te kunnen geven tot de 23<sup>e</sup> levensjaar en dat er van de *barneverntjenesten* verwacht wordt de nazorg te bieden.

### Discussie

Het huidige onderzoek had als doel te onderzoeken op welke manier Noors beleid en wetgeving en professionals vanuit de *barneverntjenesten* en het NAV-kantoor in Noorwegen bijdragen aan de transitie van zorgverlaters naar de volwassenheid. De resultaten laten zien dat huidige wetgeving en beleid ruimte biedt om als professional te werken aan risicogebieden, zoals huisvesting en psychische problemen en aan beschermende factoren, zoals het sociale netwerk van de jongeren en de houding van de professional. Hierbij ervaren ze echter zowel op gemeentelijk als overheidsniveau belemmerende en bevorderende factoren, zoals geld en onduidelijke voorschriften vanuit de wet. Hierbij lijken de professionals de zorgtaken vooral aan de *barneverntjenesten* en de loopbaanbegeleiding en de financiële ondersteuning bij het NAV-kantoor toe te bedelen. Aan de hand van de resultaten en literatuur wordt allereerst dieper ingegaan op de bevindingen met betrekking tot de verschillende onderzoeksvragen. Hierna worden kort de beperkingen van het onderzoek besproken met daaropvolgend enkele aanbevelingen voor toekomstig onderzoek. Afsluitend gaat dit hoofdstuk in op de aanbevelingen vanuit Noors beleid voor het Nederlandse beleid voor zorgverlaters.

Alle vestigingen van de *barneverntjenesten* gaven aan te werken aan de volgende risicogebieden aangeduid in de wetenschappelijke literatuur: onderwijs, werk, psychische problemen en huisvesting (Hagaman et al., 2008; Dixon & Stein, 2005; Esposito et al., 2013; Dixon et al., 2006). De resultaten lieten zien dat de caseworkers op het gebied van onderwijs willen zowel praktisch als financieel kunnen ondersteunen. Hiermee kunnen zij als een positieve volwassene de jongeren begeleiden (Ferguson & Wolkow, 2012). Bij het risicogebied van werk gaven de caseworkers aan zelf ook kunnen ondersteunen door middel van het stimuleren van werkvaardigheden, maar vooral de expertise vooral bij het NAV-kantoor te leggen. Ook het onderzoek van Tilbury et al (2011) liet zien dat caseworkers zich

niet altijd in staat voelen de jongeren hierin te begeleiden en op basis daarvan werd aanbevolen als caseworker hierin getraind te worden of hulp van een loopbaanadviseur in te brengen. Het *NAV-kantoor* lijkt in Noorwegen hierin een belangrijke rol te kunnen vervullen door als dienst aanvullende ondersteuning te bieden op het gebied van werk. Op het gebied van psychologische problemen valt op dat de caseworkers de relatie met de jongeren als sleutelfactor zien. Ze geven aan de jongeren te begeleiden naar professionele hulp wanneer dit nodig is, maar niet altijd te weten of deze hulp kan bieden wat ze nodig hebben doordat de relatie mist. Ook onderzoek van Rahamim en Mendes (2016) liet dit dilemma zien. Zij bevelen aan om de hulp door de caseworker zelf uit te laten voeren, zodat de jongeren niet hoeven te wisselen van professional naar iemand met wie ze nog geen relatie hebben. De caseworkers in dit onderzoek lijken dit toe te passen door zelf laagdrempelige hulp te bieden. Hiervoor hebben sommige caseworkers ook trainingen gevolgd. Zowel de caseworkers van de *barneverntjenesten* als de professionals van het *NAV-kantoor* geven in dit onderzoek aan de jongeren te kunnen begeleiden bij hun huisvesting. Hierbij is er overlap zichtbaar in de wijze waarop beide diensten dit kunnen uitvoeren. Onderzoek van Berzin en Taylor (2009) maakte duidelijk dat het belangrijk is in dit geval als diensten met elkaar samen te werken, om te voorkomen dat jongeren middelen missen. Dit onderzoek liet zien dat de caseworkers dit ook doen, maar deze samenwerking niet altijd duidelijk is welke verantwoordelijkheden beide diensten hebben. Het bevestigde wat onderzoek van Ferguson en Wolkow (2012) in hun onderzoek stelde, namelijk dat richtlijnen hierbij een bevorderende factor kan spelen. Deze richtlijnen hielpen de caseworkers en de professionals in het huidige onderzoek om de samenwerking te verbeteren.

Verschillende literatuur maakte duidelijk dat het investeren in de sociale relaties van belang is om de jongeren in hun transitie naar de volwassenheid te begeleiden bij de verschillende leefdomeinen (Bronnetjes toevoegen). In Noorwegen werken de caseworkers aan het creëren, versterken en herstellen van dit vangnet door de jongeren te begeleiden bij hun relatie met hun familie en vrienden. Hierbij geven caseworkers aan dat creëren van vriendschappen lastig is. Toch lijken ze hierin een vorm gevonden te hebben die mogelijk werkt door hen te begeleiden naar vrijetijdsactiviteiten in die plaats. Onderzoek van Hollingworth (2011) liet zien dat jongeren op deze manier niet alleen nieuwe contacten op konden doen, maar dat dit daarnaast ook kon helpen om de eigenwaarde van de jongeren en de kans op een succesvolle transitie te vergroten. Bij het ondersteunen van de relatie met de biologische ouders moeten jongeren zowel bijgestaan als getemperd worden wanneer blijkt dat deze relatie niet helpend is (Hiles et al., 2013; Refaeli, 2017; Mendes, Johnson, &

Moslehuddin, 2012; Wade, 2008). De caseworkers in dit onderzoek werken aan deze relatie en beginnen hiermee het liefst al voor de 18<sup>e</sup> levensjaar om zo de jongeren beter te kunnen leren om een veilige relatie met hun biologische op te bouwen en hun grenzen te leren stellen.

De literatuur maakte duidelijk dat het investeren in een professionele relatie met jongeren kan bijdragen aan het ontwikkelen van een vertrouwensrelatie en jongeren kan motiveren hulp aan te nemen (Ferguson, 2018; Paulsen, 2018). Huidig onderzoek liet zien dat de caseworkers deze relatie als sleutelrol zien om de jongeren succesvol te kunnen begeleiden tijdens hun transitie naar de volwassenheid. Het zorgde er niet alleen voor dat jongeren de hulp sneller aannamen, het hielp ook om sneller te weten te komen wat de behoeften van de jongeren waren. Hierbij gaven caseworkers wel aan niet te betrokken te willen zijn, omdat het ook belangrijk is dat de jongeren zijn eigen netwerk heeft en een relatie het lastiger maakt om terug te trekken. Om die reden is het belangrijk om te blijven reflecteren op de mate van betrokkenheid en hierin een goede balans te vinden (Malvosso et al., 2016). Hun houding als professional zetten de caseworkers ook in om te de zelfeffectiviteit en eigenwaarde te vergroten en om de zelfzorg, praktische en emotionele vaardigheden te versterken. Dit doen zij door hen serieus te nemen, naar hen te luisteren en hen te benaderen met warmte en liefde. Onderzoek van Ridley et al. (2013) liet zien dat jongeren behoefte hebben aan deze houding van de professional.

Als belangrijke belemmerende factoren ervaren de respondenten het feit dat beleid tussen gemeenten te veel verschilt. Volgens hen moet het bieden van nazorg verplicht worden, zodat de verschillen tussen gemeenten kleiner wordt. Daarnaast zien de respondenten het hebben van een eigen jongerenafdeling als een beschermende factor om beter te kunnen investeren in de professionele relatie, doordat de caseload hiermee verminderd kan worden en de jongeren makkelijker de prioriteit gegeven kan worden. Dit sluit aan bij het onderzoek van Malvosso et al. (2016). dat liet zien dat factoren als de indeling en de wijze waarop interactie plaats vindt met de jongere van invloed kan zijn op de mate waarop jongeren met hun ondersteuningsbehoeften geholpen kunnen worden.

### **Beperkingen**

Het onderzoek kent ook een aantal tekortkomingen. Zo zijn in dit onderzoek de meningen van jongeren niet meegenomen. De toevoeging van hun visie zou meer zicht kunnen geven op de wijze waarop Noors beleid en wetgeving en professionals vanuit de *barneverntjenesten* en het *NAV-kantoor* in Noorwegen daadwerkelijk bijdragen aan de transitie van zorgverlaters naar de volwassenheid. Ook geeft het meer inzicht in de mate waarop de jongeren tevreden zijn met de ontvangen nazorg. Dit inzicht zou mogelijk bij

kunnen dragen aan de ontwikkeling van belangrijke verbeterpunten. Daarnaast konden er maar interviews met twee respondenten van het *NAV-kantoor* afgenomen worden, waarvan één respondent minder directe ervaring heeft met hulp voor jongeren. Mogelijk kan vanuit het *NAV-kantoor* meer hulp geboden worden dan nu werd aangegeven. Daarnaast is de generaliseerbaarheid van de resultaten hierdoor beperkt. Om die reden wordt voor toekomstig onderzoek aanbevolen een grotere steekproef te gebruiken. Ondanks deze tekortkomingen, droeg dit onderzoek bij aan meer inzichten in de wijze waarop nazorg kan bijdragen aan de transitie van zorgverlaters naar de volwassenheid. Zo werd in dit onderzoek duidelijk welke belangrijke rol de professionals leggen bij de relatie met de jongeren. Toekomstig onderzoek zou verder onderzoek kunnen doen naar welke rol deze relatie kan spelen bij de transitie van de jongeren en op welke wijze de professional deze relatie moet faciliteren en in hoeverre de indeling van afdelingen invloed heeft op de mate waarop aan de relatie van de professional met de jongeren gewerkt kan worden. Een laatste aanbeveling voor toekomstig onderzoek is het doen van onderzoek naar de rol die professionals kunnen spelen binnen de verschillende risicogebieden. Veel onderzoek hiernaar is nog veelal kwalitatief van aard.

### **Aanbevelingen en implicaties**

In Nederland is vanuit de overheid het actieplan opgesteld om het leven van kwetsbare jongeren te verbeteren. Hierin is allereerst de doelstelling opgenomen dat de pleegzorg standaard tot de 21e levensjaar verlengt moet kunnen worden (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2018). Onderzoek in Noorwegen laat zien dat jongeren nog tot een late leeftijd ondersteuning nodig hebben. Om die reden is het beter om het eindpunt van de ondersteuning te baseren op de ontwikkelingsbehoeften van de jongeren, dan op een leeftijd (Benbenisthy & Schiff, 2009; Mendes, Baidawi, & Snow, 2014). Daarnaast moet het niet alleen mogelijk worden om de pleegzorg standaard te verlengen, maar ook op de andere levensgebieden van de jongeren moet deze hulp tot deze leeftijd mogelijk zijn. Dit sluit aan bij de doelstelling om de overgangen van de zorg te versoepelen waardoor vanuit de wetten een passend en doorlopend aanbod geboden kan worden (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2018). Dit onderzoek laat zien dat in Noorwegen vanuit één wet, de wet die de *barneverntjenesten* implementeren in de praktijk, ruimte is voor een brede integrale hulp. Mogelijk zou in Nederland gekeken kunnen worden of vanuit de wetten een breder aanbod gegeven kan worden, of dat de wetten beter bij elkaar kunnen aansluiten, waardoor dit geen belemmering vormt voor jongeren om integrale ondersteuning te ontvangen. Daarnaast zou het in Nederland, net als in Noorwegen, voor de verantwoordelijke

dienst verplicht moeten worden gemaakt om de jongeren te ondersteunen wanneer zij hulp nodig hebben van diensten die vallen onder andere diensten. Op die manier zou mogelijk alsnog gewaarborgd kunnen worden dat jongeren de ondersteuning krijgen die zij nodig hebben. Als laatste wil de overheid de kwetsbare jongeren standaard begeleiden bij de overgang naar de volwassenheid (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2018). Hierbij is het wel belangrijk om een goede balans te vinden voor het moment waarop deze begeleiding begint. Zo liet dit onderzoek zien dat het voor angst en spanningen kan zorgen wanneer jongeren te vroeg worden begeleid. Dit werd ook duidelijk in het onderzoek van Mendes et al., (2014).

## Literatuurlijst

- Arnaud-Sabatés, L., & Gilligan, R. (2015). What helps young care leavers to enter the world of work? Possible lessons learned from an exploratory study in Ireland and Catalonia. *Children and youth services review*, *53*, 185-191. doi:10.1016/j.childyouth.2015.03.027
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American psychologist*, *55*, 469-480 doi:10.1037/0003-066X.55.5.469
- Arnett, J. J. (2007). Emerging adulthood: What is it, and what is it good for?. *Child development perspectives*, *1*, 68-73. doi:10.1111/j.1750-8606.2007.00016.x
- Baarda, B., Bakker, E., van der Velden, T., Julsing, M., Peters, V., & Fischer, T. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Groningen, Nederland: Noordhoff Uitgevers.
- Barne- Likestillings- og Inkluderingsdepartement (2011). *Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år. [Circulaire over de maatregelen vanuit de barnevernloven voor jongeren ouder dan 18 jaar.]* Geraadpleegd op [https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/rundskriv/2011/rundskriv\\_tiltak\\_barnevernsloven.pdf](https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/rundskriv/2011/rundskriv_tiltak_barnevernsloven.pdf)
- Benbenishty, R., & Schiff, M. (2009). Perceptions of readiness to leave care among adolescents in foster care in Israel. *Children and Youth Services Review*, *31*, 662-669. doi:10.1016/j.childyouth.2009.01.001
- Berzin, S. C., & Taylor, S. A. (2009). Preparing foster youth for independent living: Collaboration between county independent living programs and community-based youth-serving agencies. *Journal of Public Child Welfare*, *3*, 254-274. doi:10.1080/15548730903129848
- Berzin, S. C., Rhodes, A. M., & Curtis, M. A. (2011). Housing experiences of former foster youth: How do they fare in comparison to other youth?. *Children and Youth Services Review*, *33*, 2119-2126. doi:10.1016/j.childyouth.2011.06.018

- Boeije, H. R. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen (Tweede ed.)*. Den Haag, Nederland: Boom Lemma uitgevers.
- Bridges, W. (2002). *Managing transitions: Making the most of change*. London, Verenigd Koninkrijk: Nicholas Brealey Publishing.
- Butterworth, S., Singh, S. P., Birchwood, M., Islam, Z., Munro, E. R., Vostanis, P., ... & Simkiss, D. (2017). Transitioning care-leavers with mental health needs: 'they set you up to fail!'. *Child and Adolescent Mental Health*, 22, 138-147. doi:10.1111/camh.12171
- Cameron, C., Jackson, S., Hauari, H., & Hollingworth, K. (2012). Continuing educational participation among children in care in five countries: Some issues of social class. *Journal of Education Policy*, 27, 387-399. doi:10.1080/02680939.2011.644811
- Courtney, M. E., & Dworsky, A. (2006). Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the USA. *Child & family social work*, 11, 209-219. doi:10.1111/j.1365-2206.2006.00433.x
- Curry, Susanna & Abrams, Laura. (2014). Housing and Social Support for Youth Aging Out of Foster Care: State of the Research Literature and Directions for Future Inquiry. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 32. doi:10.1007/s10560-014-0346-4.
- Daining, C., & DePanfilis, D. (2007). Resilience of youth in transition from out-of-home care to adulthood. *Children and Youth Services Review*, 29, 1158-1178. doi:10.1016/j.childyouth.2007.04.006
- Dima, G., & Skehill, C. (2011). Making sense of leaving care: The contribution of Bridges model of transition to understanding the psycho-social process. *Children and Youth Services Review*, 33, 2532-2539. doi:10.1016/j.childyouth.2011.08.016
- Dixon, J., & Stein, M. (2005). *Leaving care: Throughcare and aftercare in Scotland*. Londen, Verenigd Koninkrijk: Jessica Kingsley Publishers.



- Dixon, J. (2008). Young people leaving care: health, well-being and outcomes. *Child & family social work, 13*, 207-217. doi:10.1111/j.1365-2206.2007.00538.x
- Dixon, J., Wade, J., Byford, S., Weatherly, H., & Lee, J. (2006). *Young people leaving care: A study of costs and outcomes*. London: Department of Education and Skills.
- Esposito, T., Trocmé, N., Chabot, M., Shlonsky, A., Collin-Vézina, D., & Sinha, V. (2013). Placement of children in out-of-home care in Québec, Canada: When and for whom initial out-of-home placement is most likely to occur. *Children and Youth Services Review, 35*, 2031–2039. doi:10.1016/j.childyouth.2013.10.010.
- Ferguson, H. B., & Wolkow, K. (2012). Educating children and youth in care: A review of barriers to school progress and strategies for change. *Children and Youth Services Review, 34*, 1143-1149. doi:10.1016/j.childyouth.2012.01.034
- Ferguson, L. (2018). “Could an Increased Focus on Identity Development in the Provision of Children’s Services Help Shape Positive Outcomes for Care Leavers?” A Literature Review. *Child Care in Practice, 24*, 76-91. doi:10.1080/13575279.2016.1199536
- Fowler, P. J., Toro, P. A., & Miles, B. W. (2009). Pathways to and from homelessness and associated psychosocial outcomes among adolescents leaving the foster care system. *American Journal of Public Health, 99*, 1453-1458. doi:10.2105/AJPH.2008.142547
- Hiles, D., Moss, D., Thorne, L., Wright, J., & Dallos, R. (2014). “So what am I?”—Multiple perspectives on young people's experience of leaving care. *Children and Youth Services Review, 41*, 1-15. doi:10.1016/j.childyouth.2014.03.007
- Hiles, D., Moss, D., Wright, J., & Dallos, R. (2013). Young people's experience of social support during the process of leaving care: A review of the literature. *Children and Youth Services Review, 35*, 2059-2071. doi:10.1016/j.childyouth.2013.10.008

- Hollingworth, K. E. (2012), Participation in social, leisure and informal learning activities among care leavers in England: positive outcomes for educational participation. *Child & Family Social Work*, 17, 438-447. doi:10.1111/j.1365-2206.2011.00797.x
- Hook, J. L., & Courtney, M. E. (2011). Employment outcomes of former foster youth as young adults: The importance of human, personal, and social capital. *Children and Youth Services Review*, 33, 1855-1865. doi:10.1016/j.childyouth.2011.05.004
- Inspectie SZW (2017). *Met 18 jaar ben je (niet) volwassen. Samenwerken voor continuïteit van de ondersteuning voor 18-plussers en de rol van Werk en Inkomen daarin*. Geraadpleegd op <https://www.inspectieszw.nl/binaries/inspectieszw/documenten/rapporten/2017/07/13/met-18-jaar-ben-je-niet-volwassen/Met-18-jaar-ben-je-%28niet%29-volwassen.pdf>
- Jackson, S., & Cameron, C. (2012). Leaving care: Looking ahead and aiming higher. *Children and Youth Services Review*, 34, 1107-1114. doi:10.1016/j.childyouth.2012.01.041
- KS (2017). *Ettervern - barnevernets tiltak. [Nazorg - de maatregelen van barnevernet.]* Geraadpleegd op <http://www.ks.no/fagomrader/utdanning-og-oppvekst/barnevern/tjenester-til-ungdom-mellom-barneverntjenesten-og-nav/ulike-tiltak/ettervern/>
- Lovdata (2018). *Lov om barneverntjenester (barnevernloven)*. [Wet van de barneverntjenester (barnevernloven)]. Geraadpleegd op <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>
- Malvaso, C., Delfabbro, P., Hackett, L., & Mills, H. (2016). Service approaches to young people with complex needs leaving out-of-home care. *Child Care in Practice*, 22, 128-147. doi:10.1080/13575279.2015.1118016
- Marion, É., Paulsen, V., & Goyette, M. (2017). Relationships matter: Understanding the role and impact of social networks at the edge of transition to adulthood from care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 34, 573-582. doi:10.1007/s10560-017-0494-4

- Melkman, E. P., & Benbenishty, R. (2018). Social support networks of care leavers: Mediating between childhood adversity and adult functioning. *Children and Youth Services Review*, 86, 176-187. doi:10.1016/j.childyouth.2018.01.040
- Mendes, P., & Moslehuddin, B. (2006). From dependence to interdependence: Towards better outcomes for young people leaving state care. *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect*, 15, 110-126. doi:10.1002/car.932
- Mendes, P., Baidawi, S., & Snow, P. (2014). Young people transitioning from out-of-home care: A critical analysis of leaving care policy, legislation and housing support in the Australian state of Victoria. *Child Abuse Review*, 23, 402-414. doi:10.1002/car.2302
- Mendes, P., Johnson, G., & Moslehuddin, B. (2012). Young people transitioning from out-of-home care and relationships with family of origin: An examination of three recent Australian studies. *Child Care in Practice*, 18, 357-370. doi:10.1080/13575279.2012.713849
- Mendes, P., Michell, D., & Wilson, J. Z. (2014). Young people transitioning from out-of-home care and access to higher education: A critical review of the literature. *Children Australia*, 39, 243-252. doi:10.1017/cha.2014.25
- Mendis, K., Gardner, F., Lehmann, J. (2014). The education of children in out-of-home care. *Australian Social Work*, 68, 483-496. doi:10.1080/0312407X.2014.963134
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Ministerie van Justitie en Veiligheid (2018). *Actieprogramma. Zorg voor de jeugd*. Geraadpleegd op <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2018/04/01/actieprogramma-zorg-voor-de-jeugd/actieprogramma-zorg-voor-de-jeugd.pdf>

- NAV (2016). *NAV's oppfølging av ungdom. [NAV's follow-up van de jeugd.]* Geraadpleegd op <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Samarbeid/For+kommunen/Relatert+informasjon/Retningslinjer-samarbeid-barnevern-NAV?kap=454607>
- Nederlands Jeugdinstuut (n.d.). *Ruimte in wet- en regelgeving: vijf tips*. Geraadpleegd op <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/van-jeugd-naar-volwassenheid/Ruimte-in-wet-en-regelgeving-vijf-tips>
- Noble-Carr, D., Barker, J., McArthur, M., & Woodman, E. (2014). Improving practice: The importance of connections in establishing positive identity and meaning in the lives of vulnerable young people. *Children and Youth Services Review, 47*, 389-396.  
doi:10.1016/j.childyouth.2014.10.017
- Paulsen, V. (2016). Ungdom på vei ut av barnevernet: - Brå overgang til voksenlivet [Jongeren op weg vanuit barnevernet: Abrupte overgang naar het volwassen leven]. *Tidsskriftet Norges Barnevern, 92*, 36–51. doi:10.18261/issn.1891-1838-2016-01-04
- Pecora, P. J., Williams, J., Kessler, R. C., Hiripi, E., O'Brien, K., Emerson, J., ... & Torres, D. (2006). Assessing the educational achievements of adults who were formerly placed in family foster care. *Child & Family Social Work, 11*, 220-231. doi:10.1111/j.1365-2206.2006.00429.x
- Perez, B. F., & Romo, H. D. (2011). "Couch surfing" of Latino foster care alumni: Reliance on peers as social capital. *Journal of Adolescence, 34*, 239-248.  
doi:10.1016/j.adolescence.2010.05.007
- Pinkerton, J. (2011). Constructing a global understanding of the social ecology of leaving out of home care. *Children and Youth Services Review, 33*, 2412-2416.  
doi:10.1016/j.childyouth.2011.08.020

- Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2018). *Leeftijdsgrenzen. Betere kansen voor kwetsbare jongeren*. Geraadpleegd op [https://www.raadrvs.nl/uploads/docs/RVS\\_leeftijdsgrenzen\\_online.pdf](https://www.raadrvs.nl/uploads/docs/RVS_leeftijdsgrenzen_online.pdf)
- Rahamim, A., & Mendes, P. (2016). Mental health supports and young people transitioning from out-of-home care in Victoria. *Children Australia, 41*, 59-68.  
doi:10.1017/cha.2015.35
- Refaeli, T. (2017). Narratives of care leavers: What promotes resilience in transitions to independent lives?. *Children and Youth Services Review, 79*, 1-9.  
doi:10.1016/j.childyouth.2017.05.023
- Refaeli, T., Benbenishty, R., & Eliel-Gev, M. (2013). Youth aging out of residential care in Israel: Readiness for independent living and need for help. *Children and Youth Services Review, 35*, 1601-1607. doi:10.1016/j.childyouth.2013.06.014
- Ridley, J., Larkins, C., Farrelly, N., Hussein, S., Austerberry, H., Manthorpe, J., & Stanley, N. (2016). Investing in the relationship: practitioners' relationships with looked-after children and care leavers in Social Work Practices. *Child & Family Social Work, 21*, 55-64. doi:10.1111/cfs.12109
- Rogers, R. (2011). 'I remember thinking, why isn't there someone to help me? Why isn't there someone who can help me make sense of what I'm going through?' 'Instant adulthood' and the transition of young people out of state care. *Journal of Sociology, 47*, 411-426. doi:10.1177/1440783311420793
- Schelbe, L. (2018). Struggles, successes, and setbacks: Youth aging out of child welfare in a subsidized housing program. *Children and Youth Services Review, 89*, 298-308.  
doi:10.1016/j.childyouth.2018.05.005

- Sempik, J., Ward, H., & Darker, I. (2008). Emotional and behavioural difficulties of children and young people at entry into care. *Clinical child psychology and psychiatry*, *13*, 221-233. doi:10.1177/1359104507088344
- Sims-Schouten, W., & Hayden, C. (2017). Mental health and wellbeing of care leavers: Making sense of their perspectives. *Child & Family Social Work*, *22*, 1480-1487. doi:10.1111/cfs.12370
- Stein, M., & Dumaret, A. C. (2011). The mental health of young people aging out of care and entering adulthood: Exploring the evidence from England and France. *Children and Youth Services Review*, *33*, 2504-2511. doi:10.1016/j.childyouth.2011.08.029
- Stein, M., & Munro, E. R. (2008). The transition to adulthood for young people leaving public care: international comparisons and perspectives. doi:10.1080/13575270701733682
- Stein, M. (2008). Resilience and young people leaving care. *Child Care in Practice*, *14*, 35-44. doi:10.1080/13575270701733682
- Stein, M. (2012). *Young people leaving care: Supporting pathways to adulthood*. Londen, Verenigd Koninkrijk: Jessica Kingsley Publishers.
- Sulimani-Aidan, Y., & Melkman, E. (2018). Risk and resilience in the transition to adulthood from the point of view of care leavers and caseworkers. *Children and Youth Services Review*, *88*, 135-140. doi:10.1016/j.childyouth.2018.03.012
- Sulimani-Aidan, Y., Benbenishty, R., Dinisman, T., & Zeira, A. (2013). Care leavers in Israel: What contributes to better adjustment to life after care?. *Journal of Social Service Research*, *39*, 704-718. doi:10.1080/01488376.2013.834283
- Thompson, H. M., Wojciak, A. S., & Cooley, M. E. (2018). The experience with independent living services for youth in care and those formerly in care. *Children and Youth Services Review*, *84*, 17-25. doi:10.1016/j.childyouth.2017.11.012

Tilbury, C., Creed, P., Buys, N., & Crawford, M. (2011). The school to work transition for young people in state care: perspectives from young people, carers and professionals.

*Child & Family Social Work*, 16, 345-352. doi:10.1111/j.1365-2206.2010.00749.x

Trout, A. L., Hagaman, J., Casey, K., Reid, R., & Epstein, M. H. (2008). The academic status of children and youth in out-of-home care: A review of the literature. *Children and Youth Services Review*, 30, 979-994. doi:10.1016/j.childyouth.2007.11.019

Wade, J., & Dixon, J. (2006). Making a home, finding a job: investigating early housing and employment outcomes for young people leaving care. *Child & family social work*, 11, 199-208. doi:10.1111/j.1365-2206.2006.00428.x

Wade, J. (2008). The ties that bind: Support from birth families and substitute families for young people leaving care. *British journal of social work*, 38, 39-54.

doi:10.1093/bjsw/bcl342

ZonMw (2018). *Eerste evaluatie Jeugdwet*. Den Haag, Nederland: ZonMW.

### Bijlage 1. Noors nazorgbeleid

Vanuit de *barnevernloven*, de Noorse kinderbeschermingswet, is het mogelijk om voor jongeren die voor hun 18<sup>e</sup> levensjaar een vorm van ondersteuning ontvingen, de huidige jeugdhulpmaatregelen te verlengen of om nieuwe maatregelen in te zetten tot hun 23<sup>e</sup> levensjaar (Barne- Likestillings- og Inkluderingsdepartement, 2011). De verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van deze nazorg ligt bij de barneverntjenesten, wat een gemeentelijke afdeling is van barnevern. Barnevern biedt steun aan kinderen, jongeren en ouders en heeft als doel om condities te scheppen die ervoor zorgen dat kinderen in veilige situaties opgroeien (Barne- Ungdoms- og Familiedirektoratet, n.d.).

De barneverntjenesten heeft de plicht om na te gaan wat de behoeften zijn van de jongeren na hun 18<sup>e</sup> levensjaar en kan vanuit de *barnevernloven* (§ 1-3) besluiten de huidige maatregelen te verlengen of om nieuwe hulpmaatregelen in te zetten (Barne- Likestillings- og Inkluderingsdepartement, 2011; Lovdata, 2018). Daarnaast werd er in 2009 een wetswijziging doorgevoerd om deze verlenging van de ondersteuning meer als uitgangspunt te zien. Deze wetswijziging gaf de barneverntjenesten de plicht om te onderbouwen waarom de jongere eventueel géén vorm van verlengde ondersteuning zou krijgen na het 18<sup>e</sup> levensjaar. Sindsdien moet in de motivering worden uitgelegd waarom het als het beste voor het kind beschouwd wordt om niet langer ondersteuning vanuit de barneverntjenesten te bieden (Barne- Likestillings- og Inkluderingsdepartement, 2011). Deze onderbouwingsplicht moet ervoor zorgen dat de barneverntjenesten op een grondige wijze een besluit neemt, en deze keuze baseert op een concrete en individuele beoordeling. Ook moet het zo duidelijker worden hoe een besluit tot stand gekomen is (Barne- Likestillings- og Inkluderingsdepartement, 2011). Wanneer de jongere zelf een specifieke maatregel aanvraagt en deze niet krijgt, moet dit ook worden onderbouwd vanuit de gedachte: ‘het beste voor het kind’. Wanneer jongeren het niet eens zijn met de beslissing van de barneverntjenesten, hebben ze het recht hierover te klagen bij de Fylkesmannen die als provinciegouverneur toeziet op de werkzaamheden van de barneverntjenesten in de gemeente (Barne- Likestillings- og Inkluderingsdepartement, 2011).

Niet pas op het moment dat de jongere 18 wordt, maar al een ruime tijd hiervoor, moet samen met de jongere gekeken worden of verlenging van de huidige jeugdhulpmaatregelen of het inzetten van andere hulpmaatregelen nodig is. De jongere kan ook zelf aangeven welke hulp hij of zij wenst. De barneverntjenesten stelt hierbij een actieplan op waarin de toekomstige maatregelen beschreven staan. Op deze manier kan de jongere goed worden voorbereid op de veranderingen die in zijn of haar leven plaats gaan vinden. De



*barneverntjenesten* is verplicht het actieplan regelmatig te evalueren en kan waar nodig de ondersteuning aanpassen (Barne- Likestillings- og Inkluderingsdepartement; KS, 2017)

In Noorwegen wordt de jongeren de uiteindelijke keuze gegeven. Wanneer het voortzetten van de hulpmaatregelen goedgekeurd is door de *barneverntjenesten* kunnen de jongeren alsnog besluiten deze te weigeren. Wanneer dit gebeurt, wordt er van de *barneverntjenesten* verwacht dat ze (binnen een jaar) opnieuw contact opnemen met de jongeren om te vragen of deze nog steeds geen ondersteuning wenst. Op die manier krijgen ze de kans om op eigen benen te leren te staan en te leren vallen en opstaan, maar bestaat hierbij toch nog een vangnetoptie. Buiten deze regeling om kunnen jongeren tot hun 23<sup>e</sup> ook nog zelf contact opnemen met de *barneverntjenesten* om hulpmaatregelen aan te vragen (Barne- Likestillings- og Inkluderingsdepartement, 2011; KS, 2017).

Bijlage 2. Vragenlijst voor de professionals van de *barneverntjenesten*

## **Interviewvragen**

### *Inleiding*

Thank you for participating in my research. I really appreciate this. There are a number of things I would like to tell you before we start the interview.

- Your answers in this interview will be processed anonymously. Do you mind if I record this conversation? I will do this in order to be able to process all your answers at home. I will be the only person who is listen to this recording. I will also write some things down now and then. This helps me during the conversation. I will also handle this confidentially.

- If you are not able or do not want to answer a question, you can tell me this. Then I will go on to the next question.
- If you are not able to answer the question in English, you can also say it in Norwegian, then I will try to find out what you mean.
- I expect the conversation to last a maximum of one hour. If you want to stop earlier, you can tell me this.
- The goal of this interview is not to evaluate your practice, but rather, to learn from it. This means that your answers can neither be seen as good or bad. You are the expert and I am interested in your experiences.

Do you have any questions before we start the interview?

#### *Achtergrondinformatie professional*

- What is your age?
- How long have you been working at the barneverntjenesten?
- What is your previous education?
- In which way are you involved in giving aftercare to the care leavers?
- Have you followed a course or training specifically about the needs of care leavers and about providing aftercare?
- Are you aware of the Norwegian policy for care leavers?

#### *Achtergrond jongeren die nazorg ontvangen*

- How many young people on average need aftercare in your organization each year?
- Which type of aftercare is offered the most in your organization?
- What are the characteristics of the young people who need the aftercare in your organization?
- Until what age on average do care leavers receive the aftercare?
  - Why up to this age?

#### *Algemene vragen over de invulling van het Noorse nazorgbeleid*

- Do all young people with a history with the barneverntjenesten receive aftercare?
  - If not, to whom does the barneverntjenesten provide this aftercare and why?
  - What can be a reason for rejection of the aftercare from the barneverntjenesten?
  - In what way do you as professional justify the rejection of aftercare in a way that the young people understand?
- In what way do you introduce the possibility for aftercare to the care leavers?
- How do you map the situation of the care leavers to find out which aftercare measures are needed?
- How is the content of the plan designed?
  - How are the young people involved in shaping the content of the plan for aftercare?
  - What happens when the youngsters and /or the professionals of the barneverntjenesten do not agree with the content of the aftercare?
  - How flexible is the plan? Can this plan be adjusted on the basis of needs?
  - How often do you evaluate this plan?
  - Are you also taking contact with the foster family or the institution?
  - What could be reasons for young people to reject after care?
- If young people first indicate that they do not wish to receive aftercare, they must be asked again within a year to find out whether they now wish to receive this aftercare. How does this deadline work in your organization?
  - How do you inform the care leavers of the fact that they may change their minds?
  - How do you follow the young people who have said no to after care?

*Belemmerende en bevorderende factoren**Inleiding*

- What, in your opinion, can be factors that makes the transition to adulthood for care leavers more difficult?
  - How is attention given to this in your organization?
- What do you think can be factors that makes the transition to adulthood for care leavers easier?
  - How is attention given to this in your organization?

*Ruimte vanuit beleid en wetgeving*

- On what way does the Norwegian law help to be able to work on these factors?
- In what way does your own policy ensure this?

*Belemmerende factoren*

- When providing aftercare, in what way do you pay attention to
  - Housing situation
  - Work
  - Education
  - Physical and psychological health

*Beschermende factoren**Creëren, herstellen en versterken van bestaande ondersteunende netwerken*

- In what way does the provision of aftercare provide room for facilitating and strengthening further contact with ...?
  - Family
  - Foster family/institutions
  - Care providers/professionals
  - Friends
- In what way is there within the aftercare space for repairing existing support networks?
- Which role do you see for these people?
- How are the young people motivated to choose for aftercare?

*Ontwikkelen van persoonlijke bronnen*

- Is there room for the development of personal sources of care-leavers, such as self-efficacy and self-esteem?
- Is there space in your organization to focus on the development of practical, emotional and interpersonal skills with which they can prepare for their independent lives after the age of eighteen?
  - Practical skills
  - Emotional skills
  - Interpersonal skills (being able to coordinate, motivate others and to show compassion).

*Voorbereiden van jongeren bij het verlaten van de zorg*

- At what age are the plans drawn up?
  - Before they turn 18?
- How would you describe a good process for preparing for life after care?
- Do you also discuss this plan with the foster care family or institutions?

*Samenwerking met NAV*

- Do you also cooperate with the NAV office when providing aftercare?
  - When is it decided to provide the aftercare only from the barneverntjenesten?
  - When is it decided to provide the aftercare only from NAV?

- When is it decided to provide aftercare together as barneverntjenesten and NAV?
- What could the collaboration between the barneverntjenesten and NAV offer for the aftercare for the care leavers?
- What is important in this collaboration?
- How do you experience this collaboration?
  - What characterizes a good division of labor between the barneverntjenesten and the NAV office when it comes to providing aftercare for care leavers?
  - What characterizes a less good division of labor between the barneverntjenesten and the NAV office when it comes to providing aftercare for care leavers?
- Do you know about the guidelines?
  - Do they help you in the collaboration?
- The barneverntjenesten and the NAV-office have different tasks and assignments. How are the young people prepared for the differences in standards and expectations between the barneverntjenesten and NAV?
- Does the youngster also play a role in this? For example, by joining cooperation meetings with NAV and barneverntjenesten?

#### *Belemmerende en bevorderende factoren*

##### Belemmerende factoren

- What makes it more difficult to provide aftercare for the care leavers for you as professional?
  - In the area of legislation and policy
  - In your own professionalism?
  - What causes these impeding factors?
  - What are the experiences of the care leavers? Are they positive or negative?

##### Bevorderende factoren

- What makes it easier to provide aftercare for the care leavers for you as professional?
  - In the area of legislation and policy
  - In your own professionalism
  - What causes these protective factors?
  - What are the experiences of the care leavers? Are they positive or negative?

##### Aanbevelingen

- What recommendations would you make on the basis of all we have talked about for new policy, for example in the Netherlands as well?

#### *Afsluiting en afronding*

- We are at the end of our conversation, have we not discussed things about which you would like to explain something?
- Do you have any questions?

#### *Afsluiten en bedanken*

## Bijlage 2. Vragenlijst voor de professionals van het NAV-kantoor

**Interview vragen****Inleiding**

Thank you for participating in my research. I really appreciate this. There are a number of things I would like to tell you before we start the interview.

- Your answers in this interview will be processed anonymously. Do you mind if I record this conversation? I will do this in order to be able to process all your answers at home. I will be the only person who is listen to this recording. I will also write some things down now and then. This helps me during the conversation. I will also handle this confidentially.
- If you are not able or do not want to answer a question, you can tell me this. Then I will go on to the next question.
- If you are not able to answer the question in English, you can also say it in Norwegian, then I will try to find out what you mean.
- I expect the conversation to last a maximum of one hour. If you want to stop earlier, you can tell me this.
- The goal of this interview is not to evaluate your practice, but rather, to learn from it. This means that your answers can neither be seen as good or bad. You are the expert and I am interested in your experiences.

Do you have any questions before we start the interview

**Achtergrondinformatie professional**

- What is your age?
- How long have you been working for NAV?
- What is your previous education?
- In which way are you involved in giving help for the care leavers?

**Taken van NAV**

- Can you tell me more about NAV, where is NAV part of?
- What are the tasks of NAV in general?
- What tasks do you have for all young people older than 18 years old?
- What is NAV required by law to offer to young people aged 18-23
- What is your responsibility for these young people?
- What type of help is offered the most for the youngsters?
- Does it differ from NAV to NAV what help can be provided or is it the same?

**Zorg aan zorgverlaters**

- How would you describe the group of care leavers?
- Do you see the caregiver as someone you have to treat differently?
  - o Do people in NAV also do that?
- How do young people get this help, what do they need to do in order to get help?
- What do you think that the care leavers need?
- What type of help is offered the most for the youngsters
- 
- How do you map the situation of the youngster to find out what help is needed
  - o Do you also receive background information about the young people?
    - Do you know of their history in the care of barneverntjenesten?
- Do you make a plan?
- How often do you have contact with the youth?
- Can NAV offer sufficient help to the care-leavers?
- What happens if NAV is unable to help the young people?
  - o Has that ever happened?
- Do you evaluate?

*Belemmerende factoren*

- How could NAV help with...
  - o Housing situation
  - o Work
    - Practical skills?
  - o Education
    - What is the role of the oppfølgingstjenesten?
    - Is that also there to help the care leavers?
    - Do you know about the Oslo standard?
  - o Physical and psychological health
    - What do you do when you notice that youth need psychological help?
- Are there interesting projects to help young people? With school and work, for example?

*Bevorderende factoren*

- Can NAV also help to enlarge the social network of young people?
- Can NAV also help young people with their (practical) skills?
- Can NAV help with the personal sources of care leavers, such as self-efficacy and self-esteem?

*Samenwerking met barneverntjenesten*

- Does your NAV office work together with the barneverntjenesten?
- What could the collaboration between the barneverntjenesten and NAV offer for the aftercare for the care leavers?
- What is important in this collaboration?
  - o What characterizes a good division of labor between the barneverntjenesten and the NAV office when it comes to providing aftercare for care leavers?
  - o What characterizes a less good division of labor between the barneverntjenesten and the NAV office when it comes to providing aftercare for care leavers?
- Do you need the barneverntjenesten to provide help? Or is it usually the other way around?
- How do you experience the cooperation with the barneverntjenesten?
  - o What is going well and what can be improved in the cooperation?
- Are you familiar with the guidelines that have been drawn up for the cooperation between the barneverntjenesten and NAV?
  - o What do you think of these guidelines?

*Belemmerende en beschermende factoren bij het geven van hulp**Belemmerende factoren*

- What makes it more difficult to provide help for the care leavers for you as professional?
  - o In the area of legislation and policy
    - Do you feel that the law for NAV is good enough to be able care leavers from out NAV?
  - o In your own professionalism?
    - Do you feel adequately equipped as professional to give help for care leavers?
  - o What causes these impending factors?

*Bevorderende factoren*

- What helps when giving help to the care leavers?
  - o In the area of legislation and policy?
  - o In your own professionalism?

- What causes these protective factors?

*Aanbevelingen*

- What recommendations would you make on the basis of all we have talked about for new policy, for example in the Netherlands as well?

## Bijlage 3. Vragenlijst voor de nazorgonderzoeker

**Interview vragen***Inleiding*

Thank you for participating in my research. I really appreciate this. There are a number of things I would like to tell you before we start the interview.

- Your answers in this interview will be processed anonymously. Do you mind if I record this conversation? I will do this in order to be able to process all your answers at home. I will be the only person who is listen to this recording. I will also write some things down now and then. This helps me during the conversation. I will also handle this confidentially.
- If you are not able or do not want to answer a question, you can tell me this. Then I will go on to the next question.
- If you are not able to answer the question in English, you can also say it in Norwegian, then I will try to find out what you mean.
- I expect the conversation to last a maximum of one hour. If you want to stop earlier, you can tell me this.
- The goal of this interview is not to evaluate your practice, but rather, to learn from it. This means that your answers can neither be seen as good or bad. You are the expert and I am interested in your experiences.

Do you have any questions before we start the interview?

*Achtergrond jongeren die nazorg ontvangen*

- Do you know what type of aftercare is offered the most in the barneverntjenesten?
- Do you think that all young people with a history with the barneverntjenesten receive aftercare?

*Aandacht voor risicogebieden*

- Careleavers experience problems with their housing situation, their psysical and psychological health, education and they are likely to have problems with finding job.  
→ How do they work on these risk factors here in Norway?
  - Does this work, is it enough?
  - What are your thoughts on it?

*Aandacht voor beschermingsfactoren*

- Do you know of other things they do to strengthen the resilience of care leavers in their transition to adulthood?
  - Creating and strengthening networks
  - Giving trust, motivation and practical support
  - Personal development
    - Self-efficacy
    - Self-esteem
  - Preparing before 18
  - Practical skills
    - Does this work, is it enough?
    - What are your thoughts on it?

*Samenwerking tussen het NAV-kantoor en de barneverntjenesten*

What could the collaboration between the barneverntjenesten and NAV offer for the aftercare for the care leavers?

- What characterizes a good division of labor between the barneverntjenesten and the NAV office when it comes to providing aftercare for care leavers?
- What characterizes a less good division of labor between the barneverntjenesten and the NAV office when it comes to providing aftercare for care leavers?

*Belemmerende en beschermende factoren bij het geven van hulp*



*Belemmerende factoren*

What obstacles do you see in the practice about providing aftercare for the care leavers?

- With regard to legislation and policy?
- In the professionalism of professionals of the barneverntjenesten

*Bevorderende factoren*

What do you consider to be facilitating factors in providing aftercare for the care leavers?

- With regard to legislation and policy?
- In the professionalism of professionals of the barneverntjenesten

*Aanbevelingen*

What recommendations would you make for new policy?